

A gyermekvédelem és a fogyatékkal élők helyzete

Felvidéken, Kárpátalján és Délvidéken

**Nemzeti
Együttműködési
Alap**

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

2023 október 1.

Tartalom

Bevezető.....	3
Néhány szó a gyermekvédelemről.....	4
A fogyatékossgal élőkrol	6
Történeti kitekintés a gyermekvédelem és a fogyatékossgal élők ellátásának teljes spektrumára a rendszerváltásig Felvidéken, Kárpátalján és Délvidéken	8
Kárpátalja	8
A Kárpátaljai Református Egyház története és társadalmi szerepvállalása	8
A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása.....	11
A Kárpátaljai Görögkatolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása	12
Felvidék.....	15
A Felvidéki Református Egyház története és társadalmi szerepvállalása.....	15
A Felvidéki Római Katolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása	16
A Felvidéki Görögkatolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása	17
Vajdaság	19
A Vajdasági Református Egyház története és társadalmi szerepvállalása	19
A Vajdasági Római Katolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása.....	21
A Vajdasági Görögkatolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása	26
A rendszerváltás idejétől végbemenő jogi és társadalmi változások a gyermekvédelemben és a fogyatékossgal élők esetében Felvidéken, Kárpátalján és Délvidéken.....	27
Ukrajna	27
Felvidék.....	29
Vajdaság	31
Előzetes igényfelmérés a lehetséges támogatásokról, szakmai segítségekről, melyet a magyar állam nyújthat, különösen az anyanyelvi szintű gyermekvédelem és fogyatékossgal élők segítése területén	33
Kárpátalja	33
Felvidék.....	35
Vajdaság	35

Lehetséges támogatások, szakmai segítségek, melyet a magyar állam nyújthat, különösen az anyanyelvi szintű gyermekvédelem és fogyatékossggal élők segítése területén	35
Azonos fejlesztési igények / lehetőségek a gyermekvédelem és a fogyatékossggal élők támogatása érdekében.....	35

Bevezető

Néhány szó a gyermekvédelemről

A XIX. században kialakuló munkásmozgalmak jelentős eredményeket értek el a gyermekvédelem területén, ami nem csak az oktatással volt kapcsolatban. 1833-ban Angliában törvényi tiltást fogalmaztak meg a 9 évesnél fiatalabb gyermekek foglalkoztatásával kapcsolatban, és az idősebb gyermekek munkaidejét is szabályozta. Engels „A munkásosztály helyzete Angliában” című művében leleplezte a tőkés kizsákmányoló magatartását a gyermekekkel szemben, amely a gyárakba kényszerítette őket. A gazdaságban lezajló változások, főleg a modern gyáripar és bányászat gyors kibontakozása, a közlekedési hálózat kiépülése, a városok, elsősorban az ipari városok lélekszámának ugrásszerű növekedése új életkörülményeket, új, előnyökben és veszélyekben gazdag életformát szült.

A században elért eredmények, főleg a gyermekmunkával kapcsolatban, hazánkban is éreztették hatásukat. Az 1884-es I. Ipari törvényben, hazánkban a gyermekmunkát 12 év alatti korúak tekintetében betiltották. Az 1877. évi XX. tc. a gyámság kérdésével foglalkozott, míg az 1898. évi XXI. törvénycikk, vagyis az ún. országos Betegápolási törvény előírta, hogy az állam az árvák 7 éves koráig – vagy amennyiben szegénységük miatt a hozzátartozók nem tudják megtenni, azon túl is - viseli a felmerülő gondozási, ápolási és nevelési költségeket. Az 1901. évi VIII. törvénycikk (az ún. 1901-es gyermekvédelmi törvény) volt az, amely lerakta az állami gyermekmenhelyek alapjait, ez volt az első törvénybe iktatott, kizárólag a gyermekekkel foglalkozó törvény.

A XIX. – XX. század fordulóján a gyermekkel kapcsolatos ismeretek, nézetek a modern tudományok kutatási területeivé váltak. Az evolúciós elmélet nyomán a fejlődéselv megjelenése a biológiában és a pszichológiában tovább gyarapította a gyermeki növekedés testi-lelki-szellemi folyamatával kapcsolatos ismereteket. Az egyre határozottabb formát öltő fejlődés- és gyermeklélektan pedig a tudományos háttérrel szolgáltatta azokhoz a - több forrásból eredeztethető - pedagógiai nézetekhez, amelyek a reformpedagógia gyűjtőfogalma alatt tulajdonképpen a mai napig hatással vannak gyermekeink szocializációjára és az intézményes nevelés különböző összetevőire.

A XX. században valóban előtérbe került a gyermek, ténylegesen felismerték, hogy nekik más elbánásban kell részesülniük. A különböző nőegyesületek, szövetségek, gyermekvédő ligák

ebben az időszakban érték el azt a működési szintet, hogy már tevékenyen részt vettek a gyermekvédelemben, nem csak írtak róla vagy megfogalmazták elképzeléseiket. Alapvetően az intézményesülés köré szerveződtek a pedagógiai elméletek, és ez hatott az intézkedésekre is. A Tanácsköztársaság idején is jelentős előrelépés történt e téren, hiszen a törvénytelen gyermekeket egyenjogúsították, az elhagyott gyermekeket nevelőszülőkhöz adták, iskolagyámot és iskolaorvosokat képeztek ki, szűrővizsgálatokat végeztek, rendszeres tisztálkodási lehetőségeket biztosítottak a gyermekeknek, amivel jelentősen visszaszorították a betegségek elterjedését, és csak egészen kivételes esetben engedélyezték a gyermekek büntetését a gyermekbűnözéssel összefüggésben.

1925-ben a Zöldkeresztes Mozgalom¹ volt az, mely meghatározta a máig használatos modelljét a komplex segítségnek és a szociális munkának, azonban ekkoriban még mindig koncepció nélküli volt a gyermekvédelem, és ezt hazánkban csak 1948-ban fogalmazták újra, amikor is elkezdődött az iskolák és óvodák államosítása is.

Ebben az időszakban jöttek létre az olyan nagy nemzetközi nevelésügyi és gyermekvédelmi szervezetek, mint a BIE (Bureau International d' Education-Nemzetközi Nevelésügyi Iroda, 1925), az UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-Egyesült Nemzetek Nevelésügyi Tudományos és Kulturális Szervezete, 1947) és az UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund-Egyesült Nemzetek Nemzetközi Gyermek Szükség Alap, 1946). Az hogy az ENSZ létrehozta és kiterjesztette ezeket az egyesületeket, hatalmas előrelépés volt a gyermekvédelem területén, a szervezet gyakorlatilag meghatározta a gyermekvédelem következő 50 évét.

1979-et az ENSZ a Gyermek Nemzetközi Évének nyilvánítja, majd elkészül a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény, amely 1989-ben nyerte el végső formáját. Elfogadásával a felnőttek a társadalom önálló, de különleges védelemre szoruló tagjaiként ismerték el a gyerekeket. Fő célkitűzései: csökkenteni a gyermekhalandóságot, az alultáplált gyermekek számát, biztosítani, hogy az iskoláskorú gyerekek iskolába járhassanak, hogy mindenki egészséges ivóvízhez juthasson, segítséget nyújtanak a különlegesen nehéz helyzetben lévő utcagyerekeknek, gyermekmunkásoknak. Az ENSZ később kénytelen programjaival visszatérni Európába, hogy figyelemmel kísérje és befolyásolja a közép- és kelet-európai gyermekek sorsának alakulását (elsősorban Albániában, Romániában, Oroszországban és Ukrajnában).

¹ állami népegészségügyi szervezet Magyarországon a két világháború között

A fogyatékossgal élőkrol

A különbözö társadalmakban különbözö felfogásokon alapul a fogyatékossgal élök védelme. Ahol a jogi szabályozás hiányzik és jótékonykodással segítik az arra rászorulókat, ott nem teljedhet ki a fogyatékossgal élök védelme, hiszen mindig az emberek jó szándékának függvénye, hogy kapnak-e segítséget. Európa és Észak-Amerika államai - a XX. század háborúi mentén - először az 1920-as években ismerték fel, hogy a háborús veteránok kezelése és kárpótlása nem egyéni probléma, hanem közügy. Különleges nyugdíjrendszert vezettek be, álláslehetőségeket biztosítottak a veteránoknak. Több államban, így Ausztriában, Franciaországban, Lengyelországban, Németországban és Olaszországban is, kvótarendszert vezettek be. Az egyéni felelőségtől a társadalmi felelőség irányába tolódó paradigmaváltáshoz nagyban hozzájárult a tény, hogy a veteránok a hazájukért való küzdelemben sérültek meg és váltak fogyatékossgal, így morálisan megengedhetetlennek tűnt, hogy a köz érdekében teljesített szolgálat következményeit egyedül ők és családjuk viseljék, így a rokonok, a szomszédok, a szűkebb közösségbeliek jótékonykodását ekkor felváltotta az állam jótékonykodása².

A fogyatékossgal összefüggő jogok történetének következö szakaszában, az 1960-as évektől még mindig a háborús veteránokon volt a hangsúly, de újabb csoportok, így a fogyatékos gyermekek is védelmet nyertek és a figyelem a gyógyításról áttevödött az oktatásra és a képzésre.

Az igazi paradigmaváltás az 1990-es években történt meg, elsősorban a fogyatékossgügyi szervezetek nyomására. A '90-es évek elejére egyre többen kritizálták a fogyatékossgal élök jogi helyzetének szociális és egészségügyi kérdésként való kezelését, arra hivatkozással, hogy az kirekesztö és elkülöníti a fogyatékos személyeket. Az európai szabályozás két mintaértékü dokumentumra támaszkodott: egyrészt az ENSZ által 1993-ban elfogadott, „A fogyatékossgal élő emberek esélyegyenlőségének alapvetö szabályai” (The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities) címü dokumentumot, illetve az 1990-ben elfogadott Amerikai Egyesült Államokbeli „Fogyatékossgal élő amerikaiakról szóló törvényt” (Americans with Disabilities Act) követték. Míg a hagyományos egészségügyi, orvosi modell a megelőzésre és a fogyatékos ember gyógyítására fekteti a hangsúlyt, az új, úgynevezett társadalmi vagy társadalompolitikai modell az

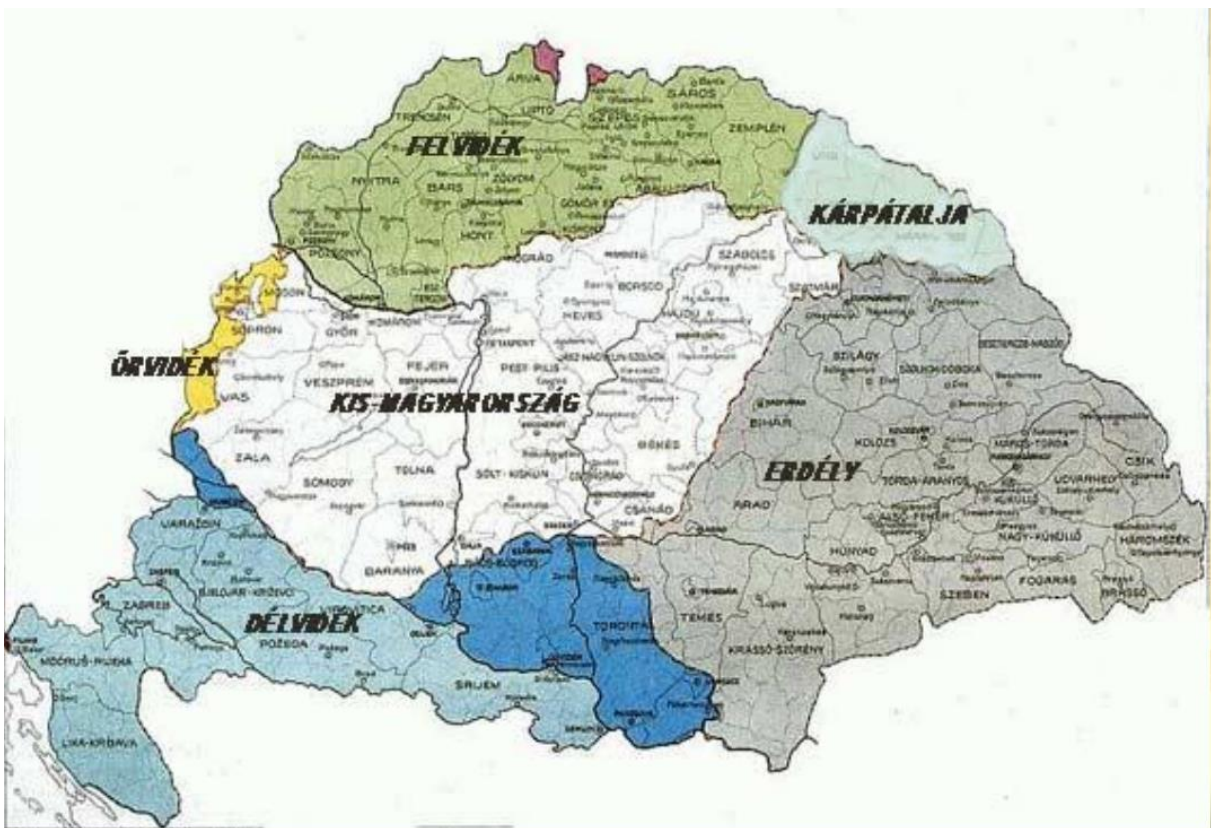
² Jogokat ekkor még nem fektettek le, az egyenlőség megteremtését sem tekintették célnak, kizárólag a jogalkotó egyedi aktusa révén, mintegy méltányosságból indult meg a veteránok rehabilitációja. Jellemzö a szabályozás diszkrecionális voltára, hogy ezt a jogalkotó bármikor visszavonhatta, hiszen törvényes vagy alkotmányos kötelezettsége a fogyatékossgal élök tekintetében nem állt fenn.

ellenséges környezetet, valamint a nem fogyatékosokban kialakult előítéleteket, a társadalmi stigmákat, a szegregációt okolja és tartja a fogyatékosokkal élő emberek jogai érvényesülése fő akadályának

Az utóbbi évtizedekben nemcsak Magyarországon, hanem a világ más országaiban is növekedett a rokkantak és a különböző fogyatékosokkal élők száma és aránya. E növekedést sok tényező (jellemzően demográfiai, egészségügyi, általában jogkiterjesztést tartalmazó társadalombiztosítási rendelkezések, az életkörülmények változása, a tudományos-technikai fejlődésből adódó változások stb.) befolyásolja. A fogyatékos emberek a társadalom leghátrányosabb helyzetű csoportjai közé tartoznak. Nagy részük életét nemcsak az egészségi állapotuk, hanem a mostoha társadalmi körülmények is nehezítik, s szinte lehetlenné teszik a társadalmi normaként elfogadott életvitelt.

Történeti kitekintés a gyermekvédelem és a fogyatékossgal élők ellátásának teljes spektrumára a rendszerváltásig Felvidéken, Kárpátalján és Délvidéken

A történelmi egyházak hagyományos hitéleti tevékenységük mellett számos, a társadalom számára kiemelten fontos szerepet is vállalnak az idők kezdete óta, köztük a karitatív, szociális és társadalompolitikai tevékenységeket.

forrás: Szabó György: Vallási magatartás a Vajdaságban <https://docplayer.hu/1829468-Vallasi-magatartas-a-vajdasagban.html>

Kárpátalja

A Kárpátaljai Református Egyház története és társadalmi szerepvállalása

A Kárpátaljai Református Egyházkerületnek az I. világháború befejezéséig nincs külön történelme. Három egyházmegyéje a reformáció kezdete óta a Magyar Református Egyház Tiszáninneri, valamint Tiszántúli Egyházkerületének része volt, azonban az I. világháború után - a trianoni békeszerződés folytán - sok magyarlakta terület, így a mai Kárpátalja és vele együtt nagyszámú református gyülekezet is idegen fennhatóság alá került³. A Csehszlovák Köztársaság részeként, elszakadva az anyaországtól és az anyaegyháztól, az életben maradás érdekében a helyi református gyülekezeteknek létre kellett hozniuk saját egyházkerületüket. Mivel azonban az egyház és az állam kapcsolata sokáig tisztázatlan kérdés volt, csak 1923. június 7-én kerülhetett sor a Kárpátaljai Református Egyházkerület megalakulására, amit három egyházmegye, Ung, Bereg, és a már 1821-ben egyesült Máramaros-Ugocsa alkotott. Az újonnan létrejövő egyházkerület első püspöke Bertók Béla munkácsi lelkipásztor, a beregi egyházmegye esperese lett, akinek 1923. évi statisztikai jelentése alapján a három egyházmegye összesen 77 gyülekezetet, három filiál és három missziói gyülekezetet számlált, 65 ezer gyülekezeti taggal, 76 lelkész és 5 segédlelkész vezetésével.

A 38 állami iskola mellett ekkor 51 református felekezeti iskola működött Kárpátalján. A Kárpátaljai Református Egyház a körülményekhez igazodóan szervezni kezdte a fennmaradás feltételeit. Losonc központtal újraindult a teológiai képzés, az iskolák, szeretetintézmények (árvaház, aggok háza) megszervezése, fenntartása, tehát az egyház élénk belmissziós tevékenységet folytatott. Mindez amellet történt, hogy a prágai kormány csak 1932-ben ismerte el Bertók Bélát püspöknek, ami az anyagi támogatás rendezését is jelentette.

A csehszlovák éra alatt, 1936 őszén alakult meg Kárpátalján - központja pedig Huszt volt - a „Napkeleti / Keleti Baráti Kör” ébredési mozgalom, melynek célja az öntudatos református nevelés volt. A mozgalom fogadtatása ellentmondásos volt, egyesek elleneztek, mások támogatták, egy csoport közömbös volt iránta, és sok helyen ellenállásba ütközött a saját egykori vezetői, lelkipásztorai részéről is. Voltak, akik úgy állították be a hívek előtt, mint egy új vallást, nem mint az egyházon belüli megújító mozgalmat, így jött el az 1938-as év az I. bécsi döntéssel, majd 1939. március 15-e, mikor egész Kárpátalja visszakerült Magyarországhoz. Öt év telt el a régi-új körülmények között: a gyülekezeteket ismét a korábbi magyar egyházkerületek vették át. Bereget és Ugocsát a Tiszántúli Egyházkerületnek ítélték oda, a harmadik egyházmegye, Ung pedig a Tiszáninneri Egyházkerület része lett. Eközben tombolt a II. világháború, amelynek kitörése megakadályozta a visszacsatolt területek teljes újjárendezését.

³ PEYER – MÜLLER, F.: A Kárpátaljai Református Egyház története a két világháború között – kitekintéssel a jelenre

A szovjet csapatok 1944 októbere folyamán megszállták Kárpátalja területét, ez pedig sorsfordító volt a kárpátaljai reformátusság számára. A szovjet csapatok bevonulását követően egy olyan új rend vette kezdetét, amire az ateista politika volt jellemző. Ez a tény előrevetítette a helyi felekezetek és az állam kapcsolatának későbbi alakulását: már 1945 folyamán bekövetkezett az egyházi földek és iskolák államosítása, a lelkészlakások, gyülekezeti termek kisajátítása, tehát az egyházellenes intézkedések nem sokat vártak magukra. Ezt követően az államhatalom még fokozottabban törekedett arra, hogy az egyházon belül is a szovjet vezetés akarata érvényesüljön: adatokat gyűjtött a lelkészekről, meghatározta, hogy ki álljon a Kárpátaljai Református Egyház élére (minden egyházi törvényt figyelmen kívül hagyva), majd megtörtént az egyházközségek szovjet szabályok szerint regisztrálása is. Ez utóbbi lépéssel tulajdonképpen rendeződött a Kárpátaljai Református Egyházkerület - addig bizonytalan - állammal való kapcsolata, amely az 1970-es évekig nem változott.

Ezekben az években mindössze húsz lelkész szolgált a megmaradt több, mint nyolcvan református gyülekezetben, és ekkoriban a kárpátaljai reformátusságnak az istentiszteletek és a nyilvános temetések jelentették a gyülekezetek megtartó erejét, erre korlátozódott ugyanis a lelkészi tevékenység. Fiatalok oktatásáért, keresztelésért szigorú büntetés járt, a vasárnapi istentiszteletekről besúgók írták jelentéseiket. A '70-es évek közepétől valamelyest enyhült az állami elnyomás, kétévenként két-két lelkésztanulót képezhettek, amely az elhunyt lelkészek pótlására volt elegendő, így érték el, hogy a kilencvenes évek elejére nem csökkent tovább a lelkészek száma.

1990 új korszak kezdete volt a Kárpátaljai Református Egyház történetében. A kommunista uralom összeomlott, és elviekben mindent megengedtek, amit a szovjethatalom börtönbüntetés terhe mellett tiltott. Megújultak és kinyíltak a bezárt templomok, újak épültek, megindult a hitoktatás, megteltek a templomok, élénk ifjúsági munka kezdődött. Az elkövetkező tíz évben a szolgáló lelkészek száma megduplázódott.

Az ezredfordulóra már négy Református Líceumot, elemi iskolákat és óvodákat működtetett az egyház, minden állami támogatás nélkül. A Sámuel Alapítványon keresztül két szeretetintézményében árva, testi- és szellemi fogyatékos gyerekeknek biztosítanak családi jellegű nevelést. Megélénkült a missziós tevékenység, amely kiterjed a cigány misszióra (cigány templomok, gyülekezetek, iskolák és nappali foglalkoztatók működnek meggyeszte) és a szenvedélybetegeket mentő misszióra is.

A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása

Az első magyar király által alapított egyházmegyék közül a jelenlegi kárpátaljai terület az 1009-ben megszervezett erdélyi egyházmegye része lett, 1346-ban pedig az egri egyházmegyéhez került ez a terület. Egy 1332-ből származó, a vatikáni levéltárban őrzött dokumentum szerint a térségben több mint 50 templom volt⁴. 1804-ben az egri egyházmegye két részre oszlott: az egyik rész továbbra is az egri püspökség része maradt, míg a másik felén 1804. március 23-án létrejött a Szatmári Római Katolikus Püspökség. Az intézkedést VII. Piusz pápa hagyta jóvá⁵.

Trianon után, Csehszlovákiában, az elcsatolt részen megalakult az ungvári apostoli kormányzóság⁶, amelyet 1939. július 17-én szüntetett meg a Szentszék⁷. Dr. Scheffler János szatmári megyéspüspök, utolsó körútja alkalmával Kárpátalján is - csakúgy, mint az egyházmegyében mindenütt, - helynököt nevezett ki, a Rómából jövő utasítás szerint. A püspök akadályoztatása esetén ezek a helynökök voltak felhatalmazva az adott egyházi kerület irányítására. Pásztor Ferenc, a beregszászi főesperes kapta a megbízatást⁸.

Kárpátalján 1945-ben 48 latin szertartású pap tevékenykedett, közülük hármat még ebben az évben elhurcoltak⁹. 1948-tól újabb letartóztatások történtek, összesen 19 pap került a vádlottak padjára, több esetben nem kevesebb volt a vád, mint hazaárulás. Az otthon maradt papokat folyamatos megfigyelés alatt tartották, bármikor letartóztathatták őket. A hatóságok minimális cselekvési szabadságot hagytak csak az egyház számára: szentmisén és temetésen kívül semmilyen más tevékenységet nem végezhettek.

Új fejezetet nyitott Paskai bíboros kárpátaljai látogatása. „*Nem szeretek nagy kijelentéseket tenni. Mégis meg merem kockáztatni, hogy kárpátaljai látogatásom történelmi jelentőségű volt...*” – nyilatkozta a sajtónak a bíboros 1989. május 25-én Ungváron¹⁰. A Gorbacsov főtitkár által meghirdetett peresztrojka hatásaként a '80-as évek utolsó harmadában, a korábbiakhoz képest több olyan eseményre is sor került, melyek azt hivatottak bizonyítani, hogy az átalakítás a megvalósítás fázisába lépett.

⁴ NÉMETH IMRE OFM: A Katolikus Egyház 1000 éve a Kárpát-medencében. Új Hajtás, 1999. 5. sz 10-11. old.

⁵ A Kárpátaljai Római Katolikus Apostoli Kormányzóság Névtára. Szerkesztette: NÉMETH IMRE OFM. Munkács, 2000

⁶ BURA LÁSZLÓ: A második évszázad (1904-2004) A Szatmári Római Katolikus Egyházmegye kislexikona. Státus Kiadó, Csíkszereda, 2003. 16.old

⁷ uo.

⁸ NÉMETH IMRE OFM: A Kárpátaljai Apostoli Kormányzóság jogtörténeti áttekintése(3.) Új Hajtás, 1999. 1. sz. 10-11. old

⁹ A Kárpátaljai Római Katolikus Apostoli Kormányzóság Névtára. Szerkesztette: NÉMETH IMRE OFM. Munkács, 2000. 22. old

¹⁰ Megerősíteni őket hitükben és hűségükben Paskai László bíboros nyilatkozata kárpátaljai látogatásáról. Új Ember, 1989. június 11. sz 1. old.

1988-ban a Kijevi Rusz megkeresztelkedésének ezeréves évfordulója alkalmából az államilag szervezett ünnepekre számos külföldi főpap érkezett. Paskai László a pápai delegáció tagjaként volt jelen, Csáti József szintén a meghívottak között volt, így alkalom adódott arra, hogy találkozzanak és megbeszélést folytassanak a kárpátaljai helyzetről¹¹. Csáti atya meghívta Kárpátaljára a bíborost, a látogatáshoz ugyanakkor továbbra is állami jóváhagyás kellett. A látogatás során megállapodás született, amiben öt magyarországi pap átjövételét engedélyezték, ők a nyár folyamán megkezdhetnék működésüket. A megállapodás szerint a hatóságok nem akadályozták továbbá azokat, akik magyarországi teológiai képzésre jelentkeztek.

A következő események már egyházzogilag is igyekeztek szabályozni azt a visszás helyzetet, amely a háború után kialakult ezen a területen. 1993. augusztus 14-én megalakult a Latin szertartású Kárpátaljai Apostoli Kormányzóság. Az első kormányzó Antonio Franco, Ukrajna Apostoli Nunciusa lett, a pápai bullát 1993. december 16-án hirdették ki a munkácsi római katolikus templomban¹². Kárpátalja szempontjából ismét egy fontos döntés született a Vatikánban: 1995. december 9-én II. János Pál pápa Majnek Antal ferences atyát kinevezte segédpüspökké¹³. 2002. március 27-én II. János Pál a Kárpátaljai Római Katolikus Apostoli Kormányzóságot egyházmegyei státuszba emelte, Majnek Antalt, pedig megyéspüspökké nevezte ki az egyházmegye élére¹⁴.

A '80-as évek végére 9 pap látta el az egész szóban forgó területet. Erősen korlátozott volt minden egyházi tevékenység, ilyen körülmények között csak minimális, leginkább egyéni segítségnyújtásra volt lehetőség. Szó szerint a túlélésért küzdött a kárpátaljai római katolikus egyház, újjá kellett szervezni a teljes tevékenységi kört.

A Kárpátaljai Görögkatolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása

A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye a kanonizálása óta (1771) a mai értelemben vett Kárpátalja területén – hívei számából és joghatósági kiterjedéséből adódóan – az északkelet-magyarországi régió legjelentősebb egyházi struktúrájának számított. A görögkatolikus egyháznak a kárpátaljai társadalmi életben betöltött kiemelkedő szerepe a mai napig megkérdőjelezhetetlen.

¹¹ Bohán Béla SJ

¹² A Kárpátaljai Római Katolikus Apostoli Kormányzóság Névtára. Szerkesztette: NÉMETH IMRE OFM. Munkács, 2000. 17. old.

¹³ DIÓSSI GÉZA KORNÉL, MAJNEK ANTAL: A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház története. Új Hajtás, 1996. 3. sz. 6-7. old.

¹⁴ Új Hajtás, 2002. 3. sz. 12. old.

A rendszerváltást követően a Munkácsi Egyházmegye több kihívás előtt találta magát, amelynek fő oka az volt, hogy a püspökség 1949-től csak illegálisan működhetett. Ezt követően az egyik soron következő feladat az egyházmegye igazgatási rendszerének újjászervezése volt, amelynek rendező elvéül a független Ukrajnához tartozó Kárpátalja járási közigazgatási beosztása szolgált. A görögkatolikus esperesi kerületek közül azonban akadt egy kivétel, amelyet nemzetiségi alapon hoztak létre – a Beregszászi Magyar Esperesi Kerületet.

A Beregszász Magyar Esperesi Kerület megalakulása

A Hajdúdorogi Görögkatolikus Egyházmegye 1912. évi felállításával a görögkatolikus magyarság egyházszerkezeti küzdelmének egy meghatározó szakasza ért véget¹⁵, az új egyházmegye megalapításával azonban további magyar ajkú görögkatolikus egyházközségek maradtak az eperjesi és a munkácsi püspökség joghatósága alatt¹⁶.

A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye területén élő magyar közösség történetében a következő fordulópontot az I. világháború utáni határváltozás jelentette. Ennek nyomán a mai Kárpátalja – tehát nagyjából a történeti Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megyék – területén élő magyar görögkatolikusokat elszakították a Magyar Királyságtól, s az első Csehszlovák Köztársaság kötelékébe kerültek¹⁷.

A magyar elittel hagyományosan jó kapcsolatokat ápoló görögkatolikus főpapságra az új hatalom igencsak bizalmatlanul tekintett, melynek hátterében az állt, hogy Kárpátalja ruszin lakosságának körében továbbra is a Munkácsi Egyházmegye rendelkezett a legszilárdabb pozíciókkal. Prága ezt az ortodoxia térnyerésének elősegítésével kívánta ellensúlyozni, melynek következtében a két egyház között éles harc indult a lelkek megnyeréséért. Ennek egyik eszközeként említhető a görögkatolikusok ellen indított sajtóhadjárat, amellyel az egyesült klérus magyarbarátságát állították szembe az ortodoxia „szláv” és „demokratikus jellemvonásával”.

A csehszlovák állam fennhatósága alá került Munkácsi Egyházmegye püspöke Papp Antal volt, akit 1912 óta látta el a püspökség kormányzását. A csehszlovák vezetés az előző

¹⁵ Végheő Tamás: A görögkatolikus magyarok mozgalmi kezdetei 1905-ig. In: Végheő Tamás – Katkó Márton Áron: Források a magyar görögkatolikusok történetéhez. 1. kötet. 1778–1905. Nyíregyháza, Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 2014. 31

¹⁶ Pirigy István: A magyarországi görög katolikusok története. II. kötet. Nyíregyháza, Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, 1990. 123–124. (Továbbiakban: Pirigy, 1990.); Marosi István: Görögkatolikus magyarok Kárpátalján. Közösségek és templomok. Nagybégány – Beregszász, Szent Miklós Egyesület, 2014. 25. (Továbbiakban: Marosi, 2014.)

¹⁷ Magocsi, Paul Robert: *The Shaping of a National Identity Subcarpathian Rus', 1848–1948*. Cambridge – London, Harvard University Press, 1978. 178. (Továbbiakban: Magocsi, 1978.)

rendszer híveként tevékenykedő főpásztor iránt bizalmatlan volt, ezért kiutasította a köztársaság területéről¹⁸. Az új püspök Gebé Péter lett, aki 1924 és 1931 között vezette az egyházmegyét, majd Gebé halálát követően Sztojka Sándort nyerte el a püspöki címet. Sztojka püspöksége idején a csehszlovák kormány és a Vatikán megállapodást kötött a Munkácsi és az Eperjesi Egyházmegyék jogi helyzetéről. Az 1937-ben aláírt egyezmény értelmében a két püspökség kikerült az esztergomi érsek fennhatósága alól, s fölöttük – ideiglenes jelleggel – az Apostoli Szentszék gyakorolt joghatóságot. Ez az állapot azonban nem tartott sokáig, mivel az első bécsi döntés (1938. november 2.) és Kárpátalja területének visszavétele (1939. március) után a Munkácsi Egyházmegye újra Esztergom joghatósága alá került¹⁹.

A II. világháborút követően, amikor Kárpátalja a Szovjetunió részévé vált, a kommunista hatalom harcot hirdetett a görögkatolikus egyház ellen is, s e stratégia részeként 1946 márciusában Lembergben zsinatot hívtak össze, ahol kimondták a keleti szertartásúak Rómával kötött ún. breszti uniójának (1596) felbontását. Ezt követően a szovjet hatóságok hozzáálltak a Kárpátalján is jelentős pozíciókkal rendelkező görögkatolikus egyház ellehetetlenítéséhez. A papság döntő részét az ortodox hitre való áttérésre kényszerítették, s csak e feltétel teljesülése esetén folytathatták papi szolgálatukat. Akik nem voltak hajlandóak a pravoszláv hitet követni, azok nem végezhettek egyházi szolgálatot, szélsőséges esetben a szovjet munkatáborokba internálták őket. Ilyen körülmények között a görögkatolikus egyház papsága illegális keretek között – a szovjet hatóságok folyamatos ébersége mellett – működhetett csak tovább²⁰.

¹⁸ 1924. július 4-én a pápa is felmentette Papp Antalt püspöki jogköréből. Ezt követően Miskolcra helyezték át, ahol az újonnan alapított Miskolci Exarchátus apostoli kormányzója és megszervezője lett. Pirigy, 1990. 72.; Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/P/Papp.html>.

¹⁹ Magocsi, 1978. 185–187.; Pirigy, 1990. 124–125.; Fedinec Csilla: A kárpátaljai fejlődés sajátosságai a két világháború között. In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (szerk.): Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Budapest, Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet, 2008. 106. A magyar kormány kárpátaljai egyházpolitikájáról ld. Brenzovics László: Nemzetiségi politika a visszacsatolt Kárpátalján 1939–1944. Ungvár, Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 2010. 148–163.

²⁰ Vö. Pekar, Athanasius B.: *The History of the Church in Carpathian Rus'*. New York, Columbia University Press, 1992. 144–154.; Végheő Tamás: Útkeresés kényszerpályák között: görög katolikusok Kárpátalján Magyarországon és Ukrajnában 1945 után. In: Balogh Margit (szerk.): *Felekezetek, egyházpolitika, identitás Magyarországon és Szlovákiában 1945 után. Konfessie, cirkevna politika, identita na Slovensku a v Ma arsku po roku 1945*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 2008. 289–294.; Pilipkó Erzsébet: *Identitás és hit. III. kötet*. Ungvár – Budapest, Intermix Kiadó, 2010. 64.; Bendász Dániel: *A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye a szovjet megszállás után és ma*. In: Molnár D. Erzsébet – Molnár D. István (szerk.): *A kommunizmus áldozatai, rehabilitációs alternatívák Közép-Kelet Európában*. Beregszász, k. n., 2016. 198–208. (Továbbiakban: Bendász, 2016.); Gönczi Andrea: *A görögkatolikus egyház felszámolása Kárpátalján az Orosz Föderáció Állami Levéltára anyagainak tükrében*. In: Gazdag Vilmos – Karmacsai Zoltán – Tóth Enikő (szerk.): *Értékek és kihívások. II. kötet*. Ungvár, Autdor – Shark, 2016. 41–48.

Felvidék

A Felvidéki Református Egyház története és társadalmi szerepvállalása

Trianon után a Csehszlovák Köztársaságban nehezen találta, de gyorsan elkezdte keresni helyét a református egyház. Bár lelkeszeit hűségeskü letételére kényszerítették és törvényei az államtól nem nyertek az 1938-as visszacsatolásig semmilyen elismerést, mégis talpra tudott állni. Három egyházkerületet szervezett meg (a dunáninnenit, a tiszáninnenit és a kárpátaljai), gyülekezeteinek száma 492 volt, és a kezdetekkor 223 168 egyháztagot tartott számon. Az egyház 1925-ben Losoncon Teológiai Szemináriumot hozott létre, Komáromban pedig 1935-től református tanítóképzőt működtetett.

A református egyház már 1918 előtt is kiterjedt iskolahálózattal rendelkezett, s ez Csehszlovákia megalakulása után sem változott meg. Egy 1937-es statisztika szerint az egyház Csehszlovákiában összesen (Kárpátalját is beleértve) 255 elemi iskolát működtetett, amelyekben 409 tanítói állás volt. Sokkal rosszabb volt a helyzet a középiskolák terén, Csehszlovákia megalakulásakor ugyanis Szlovákia területén csupán egyetlen – részben - a református egyház által fenntartott középiskola működött. A nagymúltú rimaszombati Egyesült Protestáns Főgimnáziumot a két protestáns felekezet, a református és az evangélikus egyház által delegált igazgatótanács irányította, ami azonban 1918 után végzetesnek bizonyult. A szlovák szellemiségű evangélikus egyház ugyanis nem volt érdekelt egy magyar tanítási nyelvű iskola fenntartásában, a református egyház pedig egyedül nem tudta vállalni a terheket, így a gimnáziumot 1923 végén államosították, és Csehszlovák Állami Magyar Reál-gimnázium néven működött tovább, a magyar nyelvű osztályok mellett már párhuzamos szlovák osztályokat is nyitottak²¹.

A Csehszlovákiai Református Egyház a két világháború közötti korszakban tulajdonképpen a féllegális állapotban volt, hiszen bár az egyház az általa megalkotott szabályrendszer szerint működött, hivatalosan jóváhagyott alkotmány híján jogi szempontból helyzete végig rendezetlen maradt, ami nem csupán az egyház és az állam viszonyát illetően okozott bizonytalanságot, de magán az egyházon belül is.

A II. világháborút követően az állami hatóságok támogatásával olyan szabályozás született, amely a magyarellenes intézkedéseknek a református egyházba való begyűrűzéséhez jelentősen

²¹ Popély Gyula: Erős várunk az iskola. Tanulmányok a szlovákiai magyar oktatásügy problémaköréből 1918–1938. Pozsony, 2005, pp. 114–115

hozzájárult. Rendkívül súlyosan érintette a református egyházat a szlovákiai magyarok Csehországba való deportálása és Magyarországra való áttelepítése. A kommunista hatalomátvétel után az egyházügyi hivatalok felállításával lebecsülték, és a templom falai közé szorította az egyház tevékenységét.

Az 1989-es társadalmi fordulat váratlanul érte a református egyházat, de új lehetőségeket nyitott meg előtte.

A Felvidéki Római Katolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása

Az első egyházi struktúra a mai Szlovákia területén a Nagymorva Birodalom idejében keletkezett. Rasztyiszláv fejedelem döntött elsőként úgy, hogy államában bevezeti a kereszténységet, ezért 861-ben a pápához fordult hittérítőkért. Mivel a pápa erős frank befolyás alatt állt, akik meg szeretnék volna hódítani a birodalmat, a pápa nem reagált Rasztyiszláv kérésére, ezért a fejedelem III. Mihály bizánci császárt kérte fel hittérítők küldésére. A császár 863-ban két testvért Szent Cirillt és Szent Metódot küldte el a Nagymorva Birodalomba. Metód 880-ra elérte, hogy a pápa Nyitrán önálló püspökséget (Morva-Pannon Egyházmegye néven) állítson fel, amely közvetlenül a Szentszék alá tartozott. Ez a püspökség feltehetően aztán Metód 885-ben bekövetkezett halála után megszűnt, elsősorban azért, mert a frank püspökök I. Svatoplukkal szövetségben kiűzték Metód tanítványait.

Magyarország létrejöttével sok egyházmegye újjáalakult. 1001-ben megalapították az esztergomi egyházmegyét, majd 1009-ig megalapították az egri egyházmegyét is. A két egyházmegye akkori területe lefedte a mai Szlovákia területét. 1110-ben alapították meg a nyitrai püspökséget, és jóval később, 1776-ban alapította meg VI. Piusz pápa a szepesi, rozsnói és besztercebányai püspökségeket, végül 1804-ben VII. Piusz pápa a kassai egyházmegyét.

1918 után, Csehszlovákia megalakulásával a katolikus egyház az állam szemében ellenségessé vált. Ennek oka leginkább az volt, hogy a katolikus püspökök mind németek és magyarok voltak, akiket az új államhatalom rövid időn belül ki is utasított. A feszült viszony enyhítésére XV. Benedek pápa 1920-ban három szlovák püspököt nevezett ki a szepesi püspökségek élére, a csehszlovák államhatalom viszonya ennek ellenére az egyházzal nem volt jó. Az összes egyházi földet zár alá helyezték, és a nagyszombati székhelyű „Egyházi nagybirtokok” vállalat intézkedett az egyházi birtokok fölött az állam nevében. További problémát jelentett az állam által támogatott eszme, amely a keresztény - elsősorban katolikus - cseh és szlovák híveket igyekezett meggyőzni arról, hogy hagyják el régi egyházukat és lépjenek be a nemzetibb Csehszlovák Huszita

Egyházba. Kezdetben a mozgalom sikeres is volt, így mintegy egymillió hívő csatlakozott az új egyházhoz és hagyta el a régit.

1922. május 22-én a Szentszék és a Csehszlovák állam megegyeztek, hogy az Esztergomi érsekség Csehszlovákiához került területén apostoli adminisztratúrát állítanak fel, Nagyszombat székhellyel. 1928. február 2-án a Szentszék Csehszlovákiával megkötötte a Modus vivendi megállapodást, amely rendezte az egyház és az állam viszonyát és előrevetíti egy új szlovák egyháztartomány létrehozását. Az egyházmegyei határok módosítására bizottságot hoztak létre, ennek eredményeképpen XI. Pius pápa 1937. szeptember 2-án kiadott Ad ecclesiastici regiminis incrementum apostoli bullájában az államhatároknak megfelelően módosította az egyházmegyék határait és a szlovákiai egyházmegyéket közvetlenül a Szentszék alá rendelték.

Az 1938-as első bécsi döntés értelmében Dél-Szlovákia visszakerült Magyarországhoz. A változások három egyházmegyét érintettek: a Nagyszombati apostoli adminisztratúrát, a rozsnyói és a kassai egyházmegyét. A fasiszta szlovák állam területén az egyetlen jelentősebb változás az volt, hogy a szlovák állam igyekezett önálló szlovák egyháztartományt létrehozni, azonban ezt a német vétó megakadályozta. A szlovák állam létezése alatt a püspökök többsége nyíltan támogatta a fasiszta rendszert.

A második világháború után az egyház és az állam viszonya még rosszabb lett, mint előtte volt. A rövid ideig tartó, magát demokratikusnak nevező Beneš vezetése alatt álló, magát demokratikusnak valló köztársaság kiutasította a magyar papokat. Már ekkor is korlátozták az egyház jogait, 1948 után pedig fokozatosan minden egyházi életet leépítettek. 1968-ban és utána némi enyhülés állt be, és 1977-re sikerült meggyőzni a Szentszékét új egyháztartomány felállításáról. VI. Pál pápa a Praescriptionum sacrosancti pápai bullával a Nagyszombati Apostoli Adminisztratúrát érseki rangra emelte és létrehozta a szlovák egyháztartományt, a kassai és rozsnyói egyházmegyéket kiszakították ez eгри egyháztartományból és az új szlovák egyháztartomány részeivé tették, ezzel a szlovákiai egyházmegyék végleg elszakadtak Magyarországtól. Létrehozták a nagyszombati főegyházmegyét, meghatározták határait és egyháztartományát. A következő egyházszervezési változás 1995-ben következett be, amikor is II. János Pál pápa létrehozta a kassai főegyházmegyét és vele a kassai egyháztartományt.

A Felvidéki Görögkatolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása

Amint azt korábban láthattuk, 1646-ban a ruszinok (rutének) az ungvári unióban kimondták egyesülésüket Rómával. A mai szlovák - és magyar - görögkatolikus egyház hívei is lényegében

az egykori ruszinokból kerültek ki, ez alól csak a későbbiekben csatlakozott néhány település képez kivételt.

Az Eperjesi Görögkatolikus Egyházmegyét VII. Pius pápa alapította az 1818. szeptember 22-én kelt *Relata semper* kezdetű bullájával.

Az egyházzal kapcsolatos problémákat az első világháború hozta meg, mivel a két egykori ruszin görögkatolikus püspökség - Eperjes és Munkács - is csehszlovák uralom alá került. A Csehszlovák Köztársaság megnehezítette a katolikusok életét, ugyanis a csehszlovák hatalom szívesebben ápolt jó kapcsolatokat az ortodox kereszténységgel, mint a katolikusokkal. A görögkatolikus híveket arra buzdították, hogy utasítsák el az uniót Rómával. A mozgalom nem ért el nagy sikert, mégis ez volt az első komoly támadás a görögkatolikus egyház ellen.

XI. Piusz pápa 1937. szeptember 2-án kiadott *Ad ecclesiastici regiminis incrementum* apostoli bullájában megszüntette az eperjesi és munkácsi püspökség függését a magyar egyházmegyéktől, és közvetlenül a Szentszék alá rendelte őket. A második világháború után Munkácsot a Szovjetunióhoz csatolták, így Csehszlovákiában csak az eperjesi püspökség maradt meg a görögkatolikusok igazgatására.

1950 áprilisában összehívták az eperjesi "Szobort" (zsinat), melyen a kommunista hatóságok felszámolták a görögkatolikus egyházat, amelynek minden vagyonát a moszkvai patriarchátus által képviselt görögkeleti egyház vette át. A görögkatolikusok legnagyobb része elutasította ezt, két legfőbb képviselőjüket, boldog Gojdics Péter Pált és boldog Hopko Vazult letartóztatták.

Enyhülést csak 1968 hozott, amikor újra engedélyezték a görögkatolikus egyházat, ingatlanjait azonban nem kapta vissza, közösen használhatta csak az ortodox egyházzal. A meglévő 292 egyházközség közül 205 támogatta a Rómával való unió visszaállítását és ez a szándék a szovjet invázió után is megmaradt. 1980. október 13-án II. János Pál pápa létrehozta a torontói szlovák eparchiát, melyet a torontói ukrán görögkatolikus eparchiától különített el.

Az 1989 - 1990 közötti politikai változások után a Bizánci Katolikus Egyház teljes rehabilitációja megvalósult. Újra megnyílt a szeminárium és a teológiai kar, és számos vallási iskolát alapítottak. Az az egyház helyzete tehát javult, de birtokait csak 1993-ban kapta vissza. Ezek után a templomok közös használatát felszámolták és az ortodox híveket kiutasították a templomokból. Csehszlovákia szétválásával Csehországban maradt mintegy 9000 hívő, akik számára apostoli exarchátust hozott létre II. János Pál pápa 1997-ben, Kassán, kassai görögkatolikus exarchátus néven. 2008. január 30-án XVI. Benedek pápa megalapította a pozsonyi székhelyű görögkatolikus püspökséget, ezzel egyidőben egyházmegyei rangra emelte a kassai apostoli exarchátust, és az addigi eperjesi görögkatolikus püspökséget érsekséggé emelte, így létrejött a szlovákiai

görögkatolikus egyháztartomány, mely az előbbi három egyházmegyéből áll: Eperjesi archieparchia, Pozsonyi eparchia, Kassai eparchia.

Mint korábban olvasható volt, Felvidéken a görögkatolikusok mintegy 5 %-át teszik ki a népességnek.

Vajdaság

A Vajdasági Református Egyház története és társadalmi szerepvállalása

A reformáció elterjedése a XVI. századi magyarság körében szerte a Kárpát-medencében viharos gyorsasággal folyt le, ám az Alföld legdélebbi részén alig kerülhetett rá sor, mivel Mohács után, a török előretörésével a magyar népesség majdnem kétszáz évre szinte teljesen eltűnt erről a vidékről. Bácskában és a Bánságban - a többi itt élő néphez hasonlóan - a református magyarság sem őshonos: felmenőik a török utáni újratelepítésekkel érkeztek.

Miután a Délvidéket visszafoglalták a töröktől, megindult a szervezett betelepítés, és a spontán bevándorlás is elkezdődött. Ám az újonnan érkezők között egészen a XVIII. század végéig, II. József türelmi rendeletéig nem lehettek reformátusok, tekintettel arra, hogy a bécsi udvar egészen addig tiltotta a „rebellis” magyar kálvinistáknak a letelepülést a törökkel határos vidéken. Ekkor alakultak meg tehát a mai Vajdaság területén az első református gyülekezetek: a bácsfeketehegyi egyház tagjai Kunhegyesről és Tiszaburáról jöttek 1785-ben, 1786-ban őket követték a bácskossuthfalvi (ómoraviczai) reformátusok, akik a Jászságból (Jászkisér) és a Nagykunságból (Karcag és Kunmadaras) származtak. Ugyanebben az évben érkeztek a pirosiak, akik többnyire tiszánánai, tiszaderzsi, tiszaroffi és tetétleni telepesek, és 1786-ban érkeztek a pacsériak is, akik Kisújszállásról telepedtek le. Bánátban két egyházközség jött létre: Magyarittabé, ők főleg békési telepesek, valamint Torontálvásárhely, főként hódmezővásárhelyi és gyomai reformátusok érkezésével. A többi református egyházközség később jött létre, közülük egyesek, főként a városi gyülekezetek (mint a szabadkai, újvidéki, nagybecskereki és a pancsovai) az ország különböző vidékeiről való szórványos átköltözés folytán keletkeztek. Idővel a már meglévő református települések közelségében szórványegyházak és fiókegyházak alakultak, s ezek némelyike azután anyaegyházzá is formálódott. Ilyen gyülekezetek alakultak Zomborban, Tiszakálmánfalván és Óverbázon. Teljesen függetlenül keletkezett Hertelendyfalva (Vojlovica), ahová 1882-ben

települtek bukovinai székelyek. Az egyetlen Szerémségben található gyülekezet, Maradék pedig római katolikusok áttérése által lett református közösséggé.

A délvidéki református egyházközségek egyház-igazgatásilag később a dunamelléki egyházkerülethez, ezen belül az alsóbaranya-bács-szlavóniai egyházmegyéhez tartoztak, ez alól a szabadkai gyülekezet képezett kivételt, amely a kecskeméti tractus fennhatósága alá tartozott. A bánáti református gyülekezetek a tiszántúli egyházkerület részét képezték, a békés-bánáti egyházmegyébe tagolódtak be. Ugyanakkor a nyugat-szlavóniai, illetve a murántúli egyházak a dunántúli egyházkerület illetékességébe tartoztak.

A délvidéki reformátusok életében jelentős változást az első világháború jelentett, melynek befejeztével az új országhatárok meghúzása után ezek az egyházközségek elszakadtak az anyaegyháztól, s egymásra utaltságukban, kényszerűségből az önállósodás útjára kellett lépniük.

A második világháború idején kissé enyhültek a délvidéki reformátusság gondjai. Az 1941-es eseményekkel az 1920-ban alakult országos egyház mint önálló egyházkerület megszűnt. 1942. december 31-ével beolvadt a Dunamelléki Református Egyházkerület alsó-baranya-bácsi egyházmegyéjébe. A szovjet csapatok 1944 őszén vonultak be a térségbe, hamarosan elcsitultak a fegyverek és lassan beköszöntött a béke korszaka. Ez egyben azt is jelentette, hogy Bácska és Bánát visszakerült a délszláv fennhatóság alá, és Szerbia részeként tagja lett az új Jugoszláv Föderatív Népköztársaságnak. A magyarok másodszor szakadtak el az anyaországtól, az itt élő reformátusok pedig újra kénytelenek voltak berendezkedni az önállóságra. Az egykori Jugoszláv Királysági Református Egyház mintájára – amely alig több mint két évtizedig létezett – életre hívták a Jugoszláviai Református Keresztyén Egyházat. Az egyház 1944 után szegényebb volt, mint valaha. A sorozatos kitelepítések következtében a német ajkú egyházközségek teljesen megsemmisültek, de alaposan megfogyatkoztak a magyar gyülekezetek is. Sok templom és egyházi épület háborús károkat szenvedett, több lelkész és egyházi vezető pedig áldozatul esett a különböző megtorlások során.

Az 1953. évi vallástörvények már konkrétan is körvonalazták a Jugoszláviai Református Keresztyén Egyház tevékenységét és ebben a viszonylag nehéz időszakban jelentős szellemi és anyagi segítség érkezett külföldről, ami biztosította a túlélést.

Az országos egyháznak számos külső problémája mellett a belső gondokkal is meg kellett küzdenie: a svájci támogatással működtetett verbászi diakonisszaház feloszlott, lakói a feketicsi árvaházba kerültek, azonban 1950-ben a hatóságok ezt az intézményt is megszüntették (315 árvát neveltek fel benne), és a gondozottakat gyermekotthonokba helyezték át.

Az 1941 előtti Jugoszláviában az elemi iskolában csak a 4. osztályig folyt a tanítás magyar nyelven, ebből következett, hogy a magyar gyerekek anyanyelvű oktatása ezután megszakadt. Az így keletkezett űrt a Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE) próbálta meg betölteni magyar helyesírási foglalkozásokkal és a magyar irodalom történetének ismertetésével.

1941-ben az egyház kezdte visszanyerni egykori oktatói szerepét, és ezt a lehetőséget kihasználva szervezte meg Ágoston Sándor püspök a bács-feketehegyi presbitérium polgári iskolai tanfolyamot. Terve az volt, hogy a tanfolyami oktatás idővel református polgári iskolává fejlődik. Két éven keresztül tanfolyamot tartottak, és az iskolai félév végén a tanulók magánvizsgát tettek, a polgári iskola 1943. november 16-án nyílt meg. 1944 szeptemberében megnyílt a polgári iskola második osztálya is, s ekkor a tanulók száma már nyolcvanra emelkedett, az októberben beállt politikai változások miatt azonban az iskola bezárta kapuit.

Az 1940-es évek végén és az 1950-es években a délvidéki magyarság soha el nem képzelt belső és külső változásokon ment át. A többnyire falun élő földművesek, akik őseiktől örökölték földjeiket és a föld szeretetét, birtokaik nagyobb részét elveszítették, illetve amit a földreform során meghagytak nekik, azt már nem volt kedvük megművelni. Elkeseredésüket csak fokozta a kényszerű terménybeszolgáltatás ténye. Valamelyest enyhített a nehézségeken az a tény, hogy az akkori Jugoszláviában az új államrend toleránsabb magatartást tanúsított az egyházakkal szemben, mint a korábbi hatalom. Jelentős változást hozott az 1946-ban megszületett új szövetségi alkotmány, amely az egyházakat és az államot elválasztotta egymástól, ennél azonban sokkal jelentősebbnek bizonyult az 1953-ban meghozott vallásügyi törvény, amely a templomi istentiszteletek és a vallástanítás szabadságát biztosította, és ettől kezdve a lelkészek is jogosultságot nyertek az állami nyugdíjra.

A gyülekezetben az intézményes diakóniai munka ugyan megszűnt, - hiszen a korábban már említett árvaházat 1950-ben megszüntették, később véglegesen felszámolták, - de a szeretetszolgálatot továbbra is gyakorolták. A püspök közbenjárásával lassan érkeztek a külföldi segélyküldemények: ruhanemű, gyógyszer, élelmiszer.

A Vajdasági Római Katolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása

A délvidéki katolikus magyarok szinte teljes egészében a Bácska és a Bánság Jugoszláviához került részében, tehát a jelenlegi szabadkai és nagybecskereki egyházmegyék területén élnek.

A Szent István király által 1030 körül alapított Csanádi Egyházmegye magába foglalta Arad, Krassó-Szörény, Temes és Torontál vármegyéket, továbbá Csanád és Csongrád vármegyék egy részét. Az egyházmegye kiterjedése az 1913-as schematismus²² szerint 34 912 km², a római katolikus hívek száma pedig 899 395 volt, lelki gondozásukat 248 plébánia látta el.

A Trianon után Jugoszláviához csatolt Dél-Baranya, Bácska és Bánát (összességében Vajdaság) 1921. évi népszámlálási adatai szerint 1 380 000 lakosból 720 000 volt római katolikus vallású. A Vajdaságban 382 ezer magyar élt, mellettük 522 ezer délszláv (szerb, bunyevác, sokác, horvát, szlovén), 68 ezer egyéb szláv és 328 ezer német nemzetiségű. A magyar katolikusok tehát a szláv és német ajkú katolikusokkal egy szervezeti közösségben éltek.

Az antant hatalmak által megkötött békeszerződések a Csanádi Egyházmegyét három részre osztották: Magyarország területén maradt 32 plébánia 248 850 hívővel, a Bánság Romániához eső részén 154 plébánia került Magyarország keleti szomszédjának fennhatósága alá 462 402 katolikkal. A Csanádi Püspökség területéből 9 387 km²-t csatoltak a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz, az egyházmegye 248 plébániája közül 62 helyezkedett el a Bánságnak az új délszláv államhoz került részén. Az 1921. évi népszámlálás szerint e terület összlakossága 561 958 főt tett ki, közülük 209 370 fő (37,2%) vallotta magát római katolikusnak. A csanádi egyházmegye 62 katolikus plébániája közül, melyek a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz kerültek, csupán 19 egyházközségben voltak többségben a magyar hívek és hét helyen – jobbra városokban – alkottak jelentős csoportot a németek mellett.

A két világháború között a katolikus egyház legnagyobb problémái a felekezeti iskolák államosításával és az agrárreformmal voltak kapcsolatosak. E tekintetben a katolikus egyház sérelmei megegyeztek a magyar és a német kisebbség legégetőbb gondjaival, azonban a magyarság felekezeti megosztottsága, valamint a katolikus egyházon belül a horvátok és a szlovének dominanciája miatt az egyházak Jugoszláviában a magyar nyelv, kultúra, öntudat fenntartása szempontjából nem tudták azt a centrális szerepet betölteni, mint például Erdélyben.

Az egyházi tulajdonban lévő ingatlanokból származó bérleti díjak biztosították egyrészt a katolikus iskolák, a templomok és a plébániák fenntartási költségeit, másrészt az egyházi tisztségviselők és alkalmazottak járandóságát és nyugdíjalapját. Attól függően, hogy az adott földterületből származó jövedelmeknek milyen rendeltetése volt, léteztek templomi, plébániai, plébánosi, kántori, továbbá iskolaalapi földterületek. Számos egyházközség rendelkezett továbbá

²² Schematismus Provinciae Hungariae Sanctae Mariae Ordinis Fratrum Minorum S. P. N. Francisci. 1913 - A Szent Ferenc-rend Szűz Máriáról nevezett magyarországi tartományának ... névtára az 1913. évre, https://library.hungaricana.hu/hu/view/FERENCES_schematismus_1913/?pg=0&layout=s

ún. „szegényföldekkel” is, amelyeket bérmentesen vagy jelképes bérleti díjért bocsátottak a rászoruló családok rendelkezésére. Mivel iskolai és tanítói földeket teljesen, más birtokokat pedig többségében érintette az agrárreform, ezért a katolikus egyház elveszítette vagyonának jelentős részét, ami szinte lehetetlenné tette, hogy ellássa kulturális, szociális és iskoláztatási feladatait.

A születő délszláv állam a háború során tett ígéreteinek megfelelően már 1919 elején, tehát még a terület államjogi helyzetét tisztázó döntések előtt megkezdte az agrárreform végrehajtását. A hadsereg számos helyen megkezdte a katolikus egyház birtokainak lefoglalását, zár alá helyezését. E nagybirtokokból származó bevételek megszűnésével elsősorban a központi intézmények, vagyis a papnevelő intézet, az érsekségi fő- és algimnázium, a katolikus kollégiumok, a diáksegélyező alapok és az érsekség fenntartása alatt álló kórházak, árvaházak és szegényházak működése került veszélybe.

A nagy többségében magyar és német katolikus hívek alkotta két egyházkormányzati egység, a Bácskai, valamint a Bánáti Apostoli Kormányzóság felállítására 1923. február 10-én került sor.

A Bácskai Apostoli Kormányzóság (Administratura Apostolica Bachiensis) megalapításáról szóló 1923. február 10-én kelt dekrétum Lajčo Budanovičot¹⁴ a szabadkai Szent Teréz templom plébánosát nevezte ki a terület kormányzójává.

Az új kormányzónak hivatalba lépésekor megannyi nehézséggel kellett szembenéznie: az aula, a megfelelő épületek, a szeminárium és a papnövendékek hiánya egyaránt komoly gondokat okoztak számára. A Szabadka város területén megszervezett új egyházközségek a hívek és a kormányzóság támogatásával több templomot is építettek. Az új egyházközségek alapítása, valamint az új templomok építése szempontjából elmondható, hogy ezek többsége a magyar ajkú katolikusok lelki javát szolgálta.

A két világháború között a férfi rendek közül a kármeliták és a ferencesek, a női rendek közül pedig a Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek Társulata szolgáltak. Ez utóbbiak tanítórendként áldásos tevékenységet fejtettek ki nemcsak a katolikus szellemű leánynevelésben, hanem a nemzeti öntudat erősítésében is.

A Bácskai Iskolanővérek 22 helyen vezettek intézetet, ezek közül 11 helyen laktak magyarok, 5 helyen szláv ajkúak is, illetve 6 helyen német ajkúak. Az iskolanővérek 1920-ig Bácscon, Zomborban és Újfutakon (Futog) árvaházat is fenntartottak. A bácsi Erzsébet árvaház 1884-ben nyílt meg az Iskolanővérek vezetése alatt. Az impériumváltást követően született új iskolatörvény

államosította az egyházi iskolák épületeit és a szerzetesek iskolai működése elé is akadályt gördített.

A Bánáti (Bánsági) Apostoli Kormányzóság (Administratura Apostolica Banatensis) felállításáról szóló dekrétum szintén 1923. február 10-én született, amely egyben P. Rodić Ivan Rafael ferences atya gondjaira bízta e terület kormányzását. Az új kormányzó 1923. március 30-án érkezett Nagybecskerekre.

Az első világháború végéig neves piarista gimnázium működött Nagybecskereken, de áldásos oktatói tevékenységüket nem végezheték tovább az új délszláv rezsim alatt, ezért a város elhagyására kényszerültek. A gimnázium épületét ugyan államosították, ám a volt piarista rendházat végül az új hatalom mégis a kormányzó rendelkezésére bocsátotta, ez lett a kormányzóság hivatali központja.

A királyi Jugoszlávia idején elsősorban női szerzetesrendek voltak jelen a Bánságban. A vincés nővérek Tirolból érkeztek Zágrábba, ahol 1856-ban önálló anyaházat alapítottak. A zágrábi vincés nővérek 1898-ban érkeztek Nagybecskerekre. Trianont követően továbbra is zavartalanul szolgálhattak betegápolóként a magán- vagy állami kórházakban. Nagybecskereken kívül Nagyikindán a Teodorović-féle magánszanatóriumban, valamint a törökkanizsai kórházban látták el áldásos tevékenységüket. A Bánság területéről 40 leány csatlakozott a rendhez, akik szinte teljes egészében a katolikus magyarok soraiból kerültek ki. A férfi rendek közül a piaristák nagy múltra tekinthettek vissza a Bánságban, de ők 1919-ben elhagyták délszláv királyságot, mivel oktatási feladatokat többé nem végezhetek és neves nagybecskereki fiúgimnáziumukat is elveszítették.

A királyi Jugoszlávia olyan ország volt, amelynek népei történelmileg, kulturálisan és vallási szempontból sem tartoztak össze, így a második világháború kitörését követően fel is bomlott: 1941. április 10-én Horvátország kikiáltotta függetlenségét, ezzel a magyar kormány, amelynek érdekében állt az első világháború után elvesztett területek visszaszerzése, Jugoszláviát megszűntnek tekintette. Másnap a magyar csapatok bevonultak a Délvidékre. Így 1941 tavaszán az egyházmegyék területe újra egyesülhetett. 11400 km² került vissza Magyarországhoz, amely azonban továbbra is többnemzetiségű volt.

A jugoszláv partizánok 1944. október elején a szovjet hadsereggel együtt beléptek a Bánság területére. Tito utasítására éppen ezen a területen vezették be a rend fenntartása érdekében a katonai közigazgatást, Tito partizánjai etnikai alapú, minden tárgyalást nélkülöző, kollektív tisztogatást kezdtek, a vérbosszúnak többféle – ideológiai, nemzeti vagy személyes – indítéka volt. Főként magyarok voltak az áldozatok, számukat 20 000 – 40 000 közét teszik. A szerb

partizánok bosszújának célkeresztjébe kerültek a katolikus papok is. Legtöbbjük a Vajdaságon belül a Bácskába, vagyis Kalocsa–Bácsi Főegyházmegye érsekéhez tartozott.

A kommunista Jugoszláviában a hatalom és az egyház közötti kapcsolatokat már a kezdetektől feszültségek jellemezték. Ez lényegében arra volt visszavezethető, hogy az egyházak a második világháború során nem a népfelszabadító mozgalmat, hanem a vele szemben álló hatalmakat – a katolikus horvátok a Független Horvát Államot, a katolikus magyarok Magyarországot, az ortodoxok a Nedić-kormányt és a csetnikeket – támogatták, továbbá a kommunisták azzal vádolták az egyházat, hogy együttműködött a megszállókkal.

Az új agrárreform értelmében az egyes egyházközségek által birtokolható földterületet 10 hektárban maximálták, majd a következő években sor került az egyház által birtokolt épületek államosítására is. Ezen intézkedések után csak a templom- és a plébániaépület (vagy annak egy része) maradt az egyházközségek tulajdonában. Számos kolostorépületet is államosítottak, belőlük általában kollégiumokat vagy iskolákat alakítottak ki, hogy ezzel is igazolják a nép irányában az egyházi javak államosításának jogosságát.

Az egypártrendszerű titói Jugoszlávia tiltotta a nyilvános vallásgyakorlást. Az egyházakat, vallási felekezeteket – a hivatalos álláspont szerint – a nacionalizmus hordozójának tekintették. Ingatlanjaik államosításával megfosztották őket anyagi háttérüktől, és ezzel megpróbálták ellehetetleníteni működésüket. Azzal pedig, hogy az egyházakat teljesen kizárták az oktatási-nevelési folyamatokból, megfosztották őket erkölcsformáló és nemzetfenntartó szerepüktől.

Az 1960-as évek elején jelentős társadalompolitikai változások történtek Jugoszláviában, - például Jugoszlávia a szocialista országok közül elsőként rendezte diplomáciai kapcsolatait a Vatikánnal - ennek köszönhetően a kommunista állam és a katolikus egyház kapcsolatában az enyhülés időszaka kezdődött – mindazonáltal a kölcsönös bizalmatlanság továbbra is megmaradt.

1968. január 25-én a Bácskai Apostoli Adminisztratúrából VI. Pál pápa Preclarissima Pauli kezdetű bullájával megalapította a Szabadkai Püspökséget (Dioecesis Suboticana). Az egyházmegye székhelye Szabadka, székesegyháza pedig az ottani Szent Teréz templom lett.

A délszláv háború (1991 – 2001) szerb–horvát szembenállása ortodox–katolikus ellentéteket hozott felszínre, és ezzel jelentősen megnehezítette a vajdasági magyar katolikusok helyzetét is. A tömegesen érkező katonai behívók és a súlyos gazdasági nehézségek rengeteg magyar fiatal szülőföldje elhagyására kényszerítettek, emellett a szórványban, főként a szerb többségű városokban élő magyar hívek közül sokan, gyakran kényszerből, a szerbségbe történő asszimiláció útját és a katolikus egyházzal való szakítást választották.

A Vajdasági Görögkatolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása

1921. évi népszámlás szerint a Vajdaság vallási összetétele a következőképpen alakult: legtöbben a katolikusok voltak (a lakosságnak közel a fele), őket a pravoszlávok követték (kevesebb mint 40%), a harmadik helyen a protestánsok álltak (akik a lakosságnak kb. 10%-át képezték).

Az 1991-es adatok szerint a magyar nemzetiségűek főleg római katolikusnak (88%), kb. 6%-uk protestánsnak vallotta magát. Elenyésző számban voltak a pravoszláv–magyar (vegyes házasság esetén) és a magyar–iszlám vallásúak (ugyanezen okból)²³.

A Nagybecskereki Egyházmegye élére 1961. július 17-én bányai apostoli kormányzónak kinevezett dr. Gavrijel Bugatko kőrösi görögkatolikus püspök személyében először állt a katolikus egyház élén görögkatolikus főpap, aki latin szertartású tevékenységet is folytathatott.

Bugatko joghatósága a Jugoszlávia területén élő valamennyi görögkatolikus hívőre kiterjedt. Számos plébániát szervezett, templomot építtetett, lelkiismeretesen teljesítette püspöki feladatait Belgrádban és a Bánságban is. Bugatko érsek nem beszélt magyarul, és mivel ő maga ruszinként és görögkatolikusként is átérezte a kisebbségi lét nehézségeit, azon fáradozott, hogy a 90%-ban magyar katolikus hívek alkotta kormányzóság mihamarabb magyar főpáosztort kapjon.

²³ Eröss Lajos: Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez, Zrenjanin, 1993

A rendszerváltás idejétől végbemenő jogi és társadalmi változások a gyermekvédelemben és a fogyatékossgal élők esetében Felvidéken, Kárpátalján és Délvidéken

Ukrajna

Kárpátalja szociális ellátórendszerének fejlődését természetesen nem lehet az ukrán nemzeti tendenciáktól és egy sor fontos előzménytől elválasztva vizsgálni. Az ellátórendszer kialakulását alapvetően a paternalista szociális politika, a túlzott centralizáció és a szociális védelem területéről korábban teljesen hiányzó civil szektor megjelenése befolyásolja²⁴.

A szociális védelem fogalmának az ukrán nemzeti jogszabályokban nincs hivatalos definíciója. Nincs egységes szociális kódex sem, amely a szociális védelem minden aspektusát szabályozná, annak ellenére, hogy az országban szemléletváltás történt. Korábban a szociális védelem fogalma a szociális ellátás fogalmával, azaz a pénzbeli juttatásokkal volt azonos, és kizárólag szociális kockázatok esetén került szóba. Mára már a szociális védelem tágabb értelemben vett jelentése elfogadott, és a társadalmi élet sok területét érinti: a szociális ellátórendszert, oktatást, egészségügyet, foglalkoztatást, társadalombiztosítást, a szociális szolgáltatásokat stb.

A Szovjetunió széthullása azt eredményezte, hogy az ország fejlődésében erősen visszacsúszott, a 2014-től keleten folyó háború a fejlődést tovább lassította, csökkentve ezzel a lakosság politikai, szociális, valamint gazdasági biztonságát.

Napjainkban, az Ukrajna keleti régiójában folyó harci események, a romló gazdasági helyzet, a jelentős társadalmi feszültségek nagyban megnehezítik a szociálpolitika megvalósítását. A „hagyományos” társadalmi problémák (szegénység, munkanélküliség, hajléktalanság, gazdasági migráció, fogyatékossg, árvaság) súlyosbodnak és mellettük újak jelennek meg: a belső migráció, a keleti-ukrán harci események következtében bekövetkezett hirtelen elszegényedés és a rokkantság. A közigazgatási-területi reform, a fiskális decentralizáció, a helyi önkormányzatok szerepének erősödése, a szociális szolgáltatások deinstitutionalizációja, a nyugdíjreform, a célzott támogatás rendszerének bevezetése a lakosság leginkább veszélyeztetett rétegei számára stb. merőben új helyzetet teremt. A szociális szolgáltatásokat nyújtó civil szektor szerepe növekszik, a stabil társadalmi körülményekhez igazított, régi szociális ellátórendszert fokozatosan egy viszonylag új fogalom, a lakosság szociális védelme váltja fel.

²⁴ Báthori-Tárca Zita, Popovich Anna, Katsora Olexander: A szociális ellátórendszer sajátosságai Kárpátalján. Acta Medicinae et Sociologica (2020)

A lakosság jelentős részét politikai és gazdasági értelemben vett kirekesztettség jellemzi. Segélyek és juttatások bonyolult rendszere működik, mely nem fedezi még minimális mértékben sem a szükségleteket. A lakosság, a talpon maradás érdekében számtalan megoldáshoz folyamodik: jellemző a belföldön és külföldön végzett vendégmunka, az elvándorlás, az értelmiségi réteg kivándorlása, lassú el- és átszivárgása jobb életkörülményeket és lehetőségeket biztosító országokba. Erős a gazdasági migráció, amely korábban a férfiak, utóbbi években főleg a nők nagy számát érinti. Ez utóbbi jelenség komoly következményekkel jár, és egy sor komoly, új, családi, szociális és gazdasági problémát vet fel. Külföldről finanszírozott grantok, NGO-k projektjei, egyházi működtetésű intézmények egészítik ki, illetve helyettesítik a hiányos állami szociális intézményrendszereket. Az országban a hangsúly az alapvető, égető szükségletek kielégítésén van, sok, törvény által előírt kedvezményben, juttatásban a lakosság csak azon része részesül, amely tud is annak létezéséről. Sokszor a törvény által előírt jogok sem teljesülnek.

A törvény által előírt, állami, megyei és regionális szintű szociális intézményrendszer kiépült ugyan, de ezek főleg adminisztratív szolgáltatásokat nyújtanak, kis számú szakembergárdával működnek, akik gyakran a megfelelő szakirányú felkészítés hiányában a gyakorlatban nem tudnak effektív munkát kifejtteni.

A lakosság szociális védelmét a központi végrehajtó szerv, Ukrajna Szociálpolitikai Minisztériuma biztosítja, amelyhez az Állami Munkaügyi Szolgálat, Ukrajna háborús veteránok és az antiterrorista hadműveletben résztvevők ügyeivel foglalkozó Állami Szolgálat, Ukrajna Nyugdíjalapja és az Állami Foglalkoztatási Szolgálat tartozik. A járási és városi állami közigazgatás gyermekügyi szolgálatai és a lakosság szociális védelmét ellátó osztályok a Megyei Állami Közigazgatási Hivatalok részei, a hozzájuk tartozó egységekkel együtt. Az állam szociálpolitikájának a megvalósításáért regionális szinten - így Kárpátalján is, - a megyei állami adminisztráció Munkaügyi és Szociális Védelemi Főigazgatósága felel. A Főigazgatóság intézményrendszeréhez Kárpátalján 19 járási és városi munkaügyi és szociális védelmi, valamint szociális szolgáltatások igazgatósága; 19 területi szociális szolgáltatóközpont; 1 fogyatékkal élők szakmai-módszertani és társadalmi rehabilitációjának területi központja; 7 bentlakásos intézmény tartozik (a munkácsi, nagyszőlősi, vilsáni (Égermező) gyermekeket, a nagyszőlősi időseket befogadó intézmény; a turjaremetei, valamint a két munkácsi pszicho-neurológiai intézmény). A Kárpátaljai Megyei Állami Adminisztráció Munkaügyi és Szociális Védelemi Főigazgatóságához tartozik továbbá a Megyei Munkaközvetítő Iroda; a Megyei Állami Adminisztráció Gyermekvédelmi Szolgálata; Megyei Állami Családügyi, Gyermek és Ifjúsági Szociális Szolgáltatások Központja és több állami szociális alap. A megyei

intézményekhez járási és városi központok, szociális szolgálatok és más intézmények és szervezetek tartoznak.

Elméletileg a szociális védelem feladata a helyi és az állami költségvetésekből finanszírozott egészségvédelmi, lakásépítési, munkanélküliséget megelőző és munkanélkülieket támogató szociális programok kidolgozása is.

A lakosság szociális védelmének egyik legfontosabb összetevője a 2007 óta reformálás alatt álló szociális szolgáltatások rendszere. „Ukrajna szociális szolgáltatásokról” szóló törvényének 12. cikke alapján az állami és nem kormányzati szociális szolgáltatások biztosítása valamennyi tulajdonforma felhasználásával és fejlesztésével történik (Ukrajna 07.01.2018-es szerkesztésű 966-IV számú 19.06.2003 évi törvénye „A szociális szolgáltatásról”). Az állami szektort állami tulajdonú, központi végrehajtó hatóságok által irányított szervezetek képviselik, a kommunális szektort, a helyi önkormányzati szerveknek alárendelt közösségi tulajdonú intézmények. A nem kormányzati szektorhoz szociális, jótékonyági, vallási szervezetek és szociális szolgáltatások nyújtásával foglalkozó magánszemélyek tartoznak. Kárpátalján zömében állami és kommunális intézmények működnek, de fejlődik a magánszektor is.

A lakosság számára nyújtott szociális szolgáltatások elsősorban két szociális intézményrendszer hatáskörébe tartoznak, a család-, gyermek- és ifjúsági szociális szolgáltató központokhoz, valamint a lakosság szociális védelmét ellátó főosztályok hatáskörébe. Számos rájuk ruházott feladatkörben jelentős az átfedés, ami sürgeti az átszervezést és az emberi, anyagi, pénzügyi és technikai erőforrásokkal kapcsolatos problémák megoldását.

Felvidék

A szociális rendszer reformja 1998 után kapott igazán lendületet, amelynek eredményeként a 2002-es parlamenti választások után létrejött jobboldali kormánykoalíció több, Szlovákia számára égetően szükséges reformot vezényelt le. Ezek közül minden bizonnyal az egyik legfontosabb és legátfogóbb a szociális ellátási és nyugdíjrendszer reformja. A szlovák kormány 2004 januárjától „motiváló szociális rendszert” vezetett be: a szubjektív vagy objektív anyagi rászorultság esetén indokolt szociális segélyrendszer helyett az anyagi szükséghelyzet a mérvadó, mely esetén az indokolt szociális segítségnyújtásnak a gyermekek száma szerinti 6 különböző szintjét határozza meg, illetve további ösztönző támogatásokat is bevezetett. A rászorulóknak tehát további hozzájárulásokat kaphatnak, attól függően, milyen aktívan igyekeznek megoldani szociális helyzetüket. A jelenlegi rendszer a régivel ellentétben már célirányosan támogatja a lakosság kedvezőtlen helyzetben lévő csoportjait, amelyek ezáltal motiválabbá váltak dolgozni.

A szlovák jogrend több olyan normát tartalmaz, amelyek a gyermekek és családjuk anyagi és szociális biztonságát, életminőségük javítását hivatott elősegíteni. Ilyen a 36/2005-ös Családjogi törvény, a 305/2005-ös számú törvény a Gyermekek szociális jogainak védelméről és a szociális gondnokságról, és a 365/2004-es törvény, amely az esélyegyenlőséggel és a hátrányos megkülönböztetés elleni védelemmel foglalkozik (Szlovákiában ismertebb nevén ez az anti-diszkriminációs törvény).

A gyermek és ifjúságvédelem szabályait Szlovákiában alapvetően a 305/2005-ös törvény rögzíti, és hatáskörileg a gyermekek, nagykorú személyek, a családok, csoportok és közösségek érdekvédelmét biztosítja, valamint a szociál-patológiai jelenségek megakadályozását, elterjedését kívánja megakadályozni.

A fent említett családjogi törvény megkönnyítette az örökbefogadást, meghatározta a minimális tartásdíj összegét, lehetővé tette az anonim szülést, szigorította a házasság érvénytelenítésének feltételeit, szabályozta a gyermek és hozzátartozó kapcsolattartási formáit, a szülők jogait és a gyermek vagyonkezelésének mikéntjét, lefekteti a pótgondozás formáit, újból bevezette a gyámság és gondozás intézményét. A törvény egyik fő pozitívuma az örökbefogadás folyamatának leegyszerűsítése. Örökbe fogadhatóvá válik az a gyermek, aki után a születését követő két hónapban nem érdeklődnek a szülei. Újdonság, hogy a bíróság szabaddá, azaz örökbe fogadhatóvá nyilváníthatja a gyermeket már akkor is, ha még nincs kiválasztva a nevelőszülő. A bíróságoknak három, indokolt esetben hat hónapon belül kell dönteniük, tizenkét hónapról kilencre rövidül a próbaidő is, amíg az örökbefogadó szülők mérlegelhetik döntésüket. A törvény újra tartalmazza a jegyesség fogalmát és továbbra is kizárólag a különböző neműek, azaz a férfi és a nő közötti házasságot ismeri el.

A tartásdíj tekintetében a rosszabb anyagi helyzetben levőket célozta segíteni. A bíróságok ezután már nem szabhatnak ki tetszés szerinti tartásdíjat mint eddig, a minimális tartásdíj a törvény szerint a létminimum 30 százaléka. A jobbmódú szülők kötelesek a maguk életszínvonaluknak megfelelő körülményeket biztosítani gyermekeik számára is. Ez azt jelenti, hogy a bíróság kötelezheti a szülőt, hogy a gyermek számára saját bankszámlán gyűjtse a pénzt. Abban az esetben, ha a szülő jövedelme nem folytonos, például szezonális jellegű vagy vállalkozó és fennáll a veszély, hogy a tartásdíjat nem fogja maradéktalanul és időben fizetni, a bíróság dönthet úgy, hogy a tartásdíjat a szülőnek idő előtt meg kell fizetnie. Továbbá a tartásdíj nem korhoz kötött, a szülő köteles addig gyakorolni ezt a kötelességét, amíg a gyermek önellátó nem lesz.

Szlovákia 2010-ben fogadta el a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezményt, amelyben deklarálták a hátrányos helyzetű emberek jogainak a védelmét, azonban 2020-as

álláspont szerint még sok tennivaló akad annak érdekében, hogy a fogyatékkal élők elszigeteltsége teljesen megszűnjön.

Vajdaság

A Szerb Köztársaságban nincs külön törvény a fogyatékkal élők, az alacsony bevételű nyugdíjasok és a szociálisan hátrányos helyzetben levő felnőttek és gyermekek jogainak és támogatási lehetőségeinek szabályozására. Ehelyett a rendelkezések szétszórtan, több törvényben és más, alacsonyabb rangú jogszabályokban találhatóak meg úgy, hogy gyakran nem világos e jogok érvényesítési módja sem.

A szociális védelmi tevékenység olyan intézkedéseket és munkaformákat foglal magába, amelyek a család védő szerepének érvényesítésére, a szociális támogatásra szoruló személyek önálló élet- és munkafeltételeinek megteremtésére – vagy képességeikkel összhangban történő aktivizálására –, a hátrányos anyagi helyzetű, illetve munkaképtelen polgárok és más szociális támogatásra szoruló polgárok létfenntartási feltételeinek, valamint a szociális védelem minden egyéb formájának biztosítására vonatkoznak. A Szerb Köztársaság által biztosított jogok az anyagi támogatás, a szociális védelmi intézményben való elhelyezés, és a más családnál való elhelyezés.

A szociális védelmi intézményben való elhelyezés jogának érvényesítése érdekében a Szerb Köztársaság, illetve Vajdaság Autonóm Tartomány kormánya a jogosultak megfelelő kategóriáira szakosodott, gondozást végző szociális védelmi intézményeket hozott létre, amelyek lakást, étkezést, ruházatot, ápolást és más segítségnyújtást, nevelést, csoportterápiát és hasonló ellátásokat biztosítanak a jogosultaknak. Ilyenek a gyermek és ifjúsági otthonok, gyermek- és ifjúsági nevelési központok, a viselkedési zavarokkal küszködő gyermekek védelmét biztosító gyermek- és ifjúságnevelési intézetek, idős- és betegápoló otthonok, gerontológiai központok, értelmi fogyatékos és lelki beteg személyek bentlakásos intézetei és otthonai, a felnőtt testi fogyatékos személyek otthonai.

A szülő nélküli gyerekek és fiatalok, illetve a fejlődési rendellenességgel élő fiatalok halálra vannak ítélve a szerbiai szociális védelmi intézményekben, napjaikat fémágyakban töltik, összesorvadva, fájdalom között²⁵ - erről is olvashatunk a „Szerbia elfeledett gyermekei” címet viselő, 2021 júniusában megjelent kiadványból. A kiadványban közölt adatok alapos terepmunka eredményei, amelyet az értelmi fogyatékosok jogait védő kezdeményezés (MDRI) végzett el. A Szerbia elfeledett gyermekei jelentés 2019-ben, az ország különböző szociális védelmi

²⁵ <https://www.vajma.info/cikk/tukor/8366/Szerbia-elfeledett-gyermekei.html>

intézményeiben összegyűjtött adatokon alapul. A kutatók összesen 8 intézménybe látogattak el, ebből három a fejlődési rendellenességgel küzdő gyermekekkel és fiatalokkal foglalkozik, öt intézmény pedig szülő nélküli és fejlődési rendellenességgel küzdő gyerekekkel. A felmérésben szereplő intézmények közül csupán egy bizonyult jónak, a többiben minősíthetetlen a munka szervezettsége, a szakemberek és a vezetőség nem motivált, és a minimális életkörülményeket sem tudják biztosítani az ellátottaknak.

Az intézményekben élő gyermekek 80 százalékát a fejlődési rendellenességgel küzdők teszik ki, gyakran együtt vannak a felnőttekkel és az életen át tartó kirekesztettség fenyegeti őket. Ezekbe az intézményekbe továbbra is felveszik a nagyon kicsi gyerekeket is, akik általában itt is halnak meg, senki sem törődik velük. „Szerbia nem reagált megfelelő módon az emberi jogok súlyos megsértésére és az embertelen körülmények közé kényszerült személyek bántalmazására, amelyek sok esetben a kínzás szintjét is elérik. Az összes meglátogatott intézményben, a nagyságuktól függetlenül, az elhanyagoltság és az egészségügyi ellátás hiányának drasztikus szintjével szembesültünk, ez pedig veszélyes a gyerekek egészségére és életére nézve is”, közölték a kutatók²⁶.

²⁶ <https://www.vajma.info/cikk/tukor/8366/Szerbia-elfeledett-gyermekei.html>

Előzetes igényfelmérés a lehetséges támogatásokról, szakmai segítségéről, melyet a magyar állam nyújthat, különösen az anyanyelvi szintű gyermekvédelem és fogyatékossggal élők segítése területén

Nemzetközi szinten jelentős változások történtek az elmúlt években a gyermekvédelem terén, hiszen a globális verseny, a tőke és munkaerő széles körű mobilitása, a gazdasági folyamatok felgyorsulása és a nemzeti gazdaságok egymástól való függősége, mint ahogy az aktuálisan megjelenő gazdasági válság is hatással van a jóléti rendszerek működésére.

Az 1989-es Gyermekek jogairól szóló egyezmény életbe lépése óta a gyermekjóléti ellátások és kiterjedtebb prevenciós szolgáltatások ellenére sem csökkent a család nélkül felnövő gyermekek száma. Változott ugyanakkor az otthonon kívüli elhelyezések formája, így egyre gyakoribbak a nevelőszülőnél történő elhelyezések, valamint fokozott érdeklődés mutatkozik a rokonoknál történő elhelyezések iránt.

A fogyatékossggal élő személyek jogainak szabályozása szintén jelentős változáson ment keresztül az elmúlt évtizedekben és ez a változás jelenleg is zajlik. A szociális modellt felváltotta az emberi jogi paradigma, valamint a vegyes rendszer. Az orvosi modell jóléti és szociális jellegű jogalkotást követelt, ami nagyban függött a jogalkotó kényétől, míg az új paradigma a fogyatékossggal élő személyek alkotmányos emberi jogaiért küzd.

Az Európai Unió szabályozása követi a nemzetközi trendet és – főleg az Amerikai Egyesült Államok „Fogyatékossggal élő amerikaiak” című törvényétől befolyásoltan, valamint ENSZ dokumentumok (elsősorban „A fogyatékossggal élő emberek esélyegyenlőségének alapvető szabályai”) alapján – egyre inkább emberi jogi kérdésként kezeli a fogyatékossggot. Az uniós szabályozás a jogosultság alapú és az egyenlőségi megoldások keveréke, amely utóbbi anti-dizkriminációs klauzulákban testesül meg.

Kárpátalja

Kárpátalja társadalmi-gazdasági helyzetének sajátossága, hogy bármely államhoz tartozott is a múltban, mindig periférikus pozícióban helyezkedett el, távol a nagy kulturális és ipari

központoktól, ennek eredményeként egyik állam sem fordított különösebb figyelmet a régió gazdaságának fejlesztésére. Így van ez jelenleg is, gazdasági mutatóit illetően Kárpátalja ugyanis az egyik legelmaradottabb régiónak számít Ukrajnán belül. Ennek egyik oka az, hogy területének kétharmada hegyvidék, ahol alacsony a népességszám, elenyésző a mezőgazdasági tevékenység és nincsenek számottevő ipari létesítmények sem. A jelenlegi társadalmi-gazdasági folyamatokat alapjaiban határozzák meg a 2014-ben kirobbant kelet-ukrajnai fegyveres konfliktus közvetlen és közvetett hatásai. Bár Kárpátalja több száz kilométerre fekszik a kelet-ukrajnai hadszínterektől, a megye életére jelentősen rányomta bélyegét a háború. A donbaszi harcok kirobbanása óta a katonai sorozások több hulláma zajlott le, miközben a gazdaság teljesen összeomlott, azt csupán a nyugati és az IMF kölcsönök tartják egyben.

Kárpátalja munkaerőpiacán egyszerre van jelen a munkanélküliség és a munkaerőhiány. Az igen jelentős munkacélú elvándorlás különösen érzékenyen érintette például az iskolákat, az óvodákat vagy az egészségügyi intézményeket, amelyek dolgozói tömegével hagyták, illetve hagyják el jelenleg is az országot. A kárpátaljaiak életében mindennaposá vált a barátok, kollégák, rokonok külföldi munkavállalása, kitelepülése, mindez jelentős szociális problémákat is előidéz: egyre elterjedtebbé válnak a csonka családok, a szülők nélkül, jobb esetben rokonokkal felnövő gyermekek.

Az elmúlt években Ukrajna nyelv- és oktatáspolitikája olyan fordulatot vett, amely az országban élő nemzetiségeket (többek között a Kárpátalján élő magyarokat is) nehéz helyzetbe hozta, a nemzetiségi oktatás és nyelvhasználat meglévő jogait jelentősen szűkítette. Előbb a 2017-es oktatási törvény elfogadása, mely felmenő rendszerben a kisebbségek többségi nyelvű oktatásra való átállását vetíti elő, majd a 2019-es nyelvtörvény borzolta a kedélyeket mind államközi szinten, mind pedig a helyi etnikumok között.

Összességében elmondható, hogy Kárpátalja és az ott élő népesség jelentős társadalmi- gazdasági gondokkal küzd, a hétköznapi túlélés stratégiájaként pedig egyre többen választják a külföldi munkavállalást. Mindez fokozottan igaz a kisebb falusi térségekre, ahol a helyben való boldogulás egyre nehezebbé válik a munkahelyek hiánya, valamint az egyre növekvő elvándorlás miatt.

Az ENSZ szerint az ukrán háború kirobbanása kapcsán közel 2,7 millió fogyatékossgal élő ember élete van veszélyben Ukrajna-szerte, sokan csapdába estek vagy el kellett hagyniuk otthonaikat, bármiféle segítség és gyógyszer nélkül. A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága szerint a fogyatékkal élők csak korlátozottan vagy egyáltalán nem férnek hozzá a menedékhelyekhez és a sürgősségi információkhoz, valamint sokukat elválasztották támogató hálózataiktól, így képtelenek reagálni a helyzetre és eligazodni a környezetükben.

Felvidék

A fogyatékossgal élő személyek jogai tekintetében jelenleg az inkluzív oktatás semmilyen formában nem áll az érintettek rendelkezésére, és jelentős különbségek vannak az anyagi / pénzügyi és személyi ellátásban is.

Nagyobb figyelmet szükséges szentelni továbbá a fogyatékkal élő személyek családon belüli erőszakkal szembeni védelmének a megerősítésére, illetve a gyámsági reform megvalósítására.

Vajdaság

A hátrányos megkülönböztetés, az élet szinte minden területén felmerülő mindennapi problémák és a magas szegénységi kockázat nehezíti a fogyatékossgal élők egyébként is összetett helyzetét Szerbiában.

Az elmúlt években az akadálymentesítés jelentette a legnagyobb problémát, ami gyakorlatilag lehetetlenné teszi minden egyéb jog gyakorlását is. A problémát nem csak a fizikai akadálymentesítés jelenti, hanem a látás- és hallássérült polgárok előtt álló egyéb akadályok is. Az előbbieket mellett a fogyatékkal élők oktatási struktúrája is lényegesen kedvezőtlenebb, mint a többségi lakosságé.

Lehetséges támogatások, szakmai segítség, melyet a magyar állam nyújthat, különösen az anyanyelvi szintű gyermekvédelem és fogyatékossgal élők segítése területén

Azonos fejlesztési igények / lehetőségek a gyermekvédelem és a fogyatékossgal élők támogatása érdekében

Szakemberek készségei és kompetenciái

A szakemberek készségeinek és kompetenciáinak fejlesztése a tervezés–fejlesztés–támogatás hármas egysége köré kell szerveződjön.

A tervezés alapvetően arra irányul, hogy a munkaerő-kapacitásokat hogyan lehet stratégiai szinten megtervezni, kik lesznek azok a szakemberek, akik a gyermekekkel és családtagjaikkal végzett szociális munkában megjelennek. A stratégiai szintű tervezés együttműködést, egyfajta koalíciót is jelent a különböző fenntartásban működő intézmények és szolgáltatók vonatkozásában, hangsúlyozva a képzőhelyek fontosságát is. A tervezés a kapacitásokkal és a potenciális szakemberek körével is számol időben, kikre, milyen típusú ellátások esetében lesz szükség, ezek a kapacitások milyen átcsoportosítási vagy átjárási, szakmai mobilitási lehetőségeket rejtnek magukban.

A fejlesztés a képzési, továbbképzési rendszert célozza, milyen kompetenciákat, készségeket kell az egyes ellátások és szolgáltatások vonatkozásában fejleszteni, melyek azok a kurrikulumok és szakmai módszertanok, amelyek adekvátak a problémamegoldás szempontjából, ezek a tudások mennyire felelnek meg a nemzetközi kívánalmaknak. A fejlesztés a szakmai szttenderdek és protokollok körét is lefedi, melyek szintén támpontot adhatnak a munkavállalóknak a napi szintű minőségi munkavégzéshez. A fejlesztési stratégiák kidolgozása is többszereplős folyamat, a szakemberek bevonása nélkülözhetetlen. A szakmai tartalmak vonatkozásában kiemelt a vezetői kompetenciák fejlesztése is, és azoknak a módszereknek az oktatása, amelyek a prevencióra és a családok támogatására, megtartására helyezik a hangsúlyt. A fejlesztéshez elengedhetetlen a dolgozók saját kívánalmainak vizsgálata, így a részvételi és akciókutatások is nagy szerepet kaphatnak a fejlesztési irányok kijelölésében.

A támogatás a tehermentesülési lehetőségek folyamatos biztosítását jelenti, amelyben a szupervízió túl a tapasztalatcserék, jó gyakorlatok megosztása is segítségére van a munkavállalóknak. Mindezek a kreatív, komplex problémákat megoldani tudó, partneri együttműködésre épülő szakember kompetenciái.

A közös felelősségmegosztás alapvető, a legsebezhetőbb családok esetében nagyon fontos az idővel való jó gazdálkodás, azaz az intenzív munkára való összpontosítás, ami szintén összefogásra épül, amelyet egy magas színvonalú igazgatási rendszer támogat. A szakembereknek az alábbi fő tulajdonságokkal kell rendelkezniük: gyermekközpontú és családra fókuszáló / illetve ellátott-centrikus, cselekvőképes, kezdeményező, kitartó, bizalmat építeni tudó az érintettek felé, tiszteletteljes, barátságos, realisztikus. A képességek köre pedig a következő: képes partneri együttműködésre, képes hatalommal felruházni, képessé tenni, megfelelően kommunikálni, valamint fontos a tervező és értékelő képesség is.

Mindez azt is jelenti, hogy a szakembereknek úgy kell együtt dolgozniuk a családokkal, ellátottakkal, hogy reális célokat tűzzenek ki, folyamatosan biztosított legyen a gyermek, illetve a fogyatékossgal élő személy fejlődése, eredményeinek javítása, rendszeresen vizsgálják felül a

család előmenetelét és szükség esetén képesek legyenek új célokat kitűzni egy magasabb szintű életminőség elérése érdekében.

A széleskörű problémák megoldásához nemcsak a családdal / elláttal, hanem a társágzatok képviselőivel is együtt kell működni, prioritizálva a megoldandó problémákat. Szerteágazó tudásra van tehát szükség, amelynek talán legfontosabb eleme a család / fogyatékos személy kontextusának és szükségleteinek a megértése, az, hogy mindezek miként befolyásolják a részvételt és a támogatási igényt. A szakembereknek mindenképpen fel kell ismerniük, hogy számos tényező befolyásolja a kapcsolat minőségét az általuk elláttal, valamint a családdal, mint például a szülők természete, kultúrája, múltbeli tapasztalataik (segítő rendszerekkel is), társadalmi-gazdasági körülményeik.

Kliensek komplex szükségletei

Mára egyértelművé vált, hogy a szociális ellátásban vagy annak határán élő személyek és családok számos problémával küzdenek egy időben, így az egyes nemzeti kormányok egyre inkább felismerik, hogy ezekre a többszörös és összetett igényekre nem lehet egy szolgáltató által nyújtott és egyetlen finanszírozási folyamathoz kötött támogatással válaszolni. A szolgáltatási igények komplexebbé válása egy sokkal kliens-centrikusabb megközelítést igényel, és feltételezi, hogy a szolgáltatók képesek a megváltozott társadalmi-gazdasági környezethez igazodni, amely természetesen a tudások, kompetenciák folyamatos monitorozását és fejlesztését is megköveteli a munkaerő részéről. Ebben a megváltozott környezetben sok esetben a finanszírozási formák is szélesednek, valamint a szolgáltatásnyújtás és az értékelési folyamatok jobban elkülönülnek egymástól, így garantálva jobban a minőséget.

Ezek a változások óhatatlanul elvezetnek a közösségi kapacitások minél szélesebb körű kiaknázásához és általában az abban rejlő értékek felismeréséhez. Az állam ezáltal képes lehet a jó gyakorlatok megosztása terén egy erőteljesebb irányt képviselni, így a helyi önkéntes és közösségi szolgálatok is nagyobb teret kapnak, hogy szerepet vállalhassanak, illetve megmutassák, hogy az érintettek igényeire hogyan tudnak reagálni. A helyi önkormányzatoknak, és magának az államnak kell partneri együttműködések kialakítaniuk, amellyel azt is közvetítik, hogy az általuk működtetett és / vagy finanszírozott ellátások és szolgáltatásokat megfelelnek a közpolitikai irányoknak és elvárásoknak.

A kliensek komplex szükségleteinek kielégítése érdekében az államnak költséghatékony és integrált szolgáltatásokat kell nyújtania, valamint szükséges kidolgozni azokat a bizonyítékalapú gyakorlatokat, amelyek hosszútávú hatást tudnak a gyermekek és családok, illetve a fogyatékos

személyek fejlődése szempontjából elérni, majd ezeket a jó gyakorlatokat széles körben szükséges terjeszteni, egyúttal elérhetővé tenni a célzott programokat. A családok komplex problémái, leterheltségük, kirekesztettségük és a gyermekük elvesztésétől való félelem, továbbá a fogyatékos személynek a szociális ellátórendszer működése hibájából / hiányosságából fakadó önmagára utaltsága sokszor vezet ellenálláshoz, együttműködési elégtelenséghez, amelyet számos nemzetközi kutatás szinte természetesnek, ezzel együtt a szolgáltatók és szakemberek szemléletváltásával megoldandónak tart.

Partneri együttműködések

A hatékony együttműködés felelősség- és tudásmegosztást is jelent. A kliensek komplex problémájára komplex, sok esetben több szolgáltató bevonásával megvalósuló válaszokat szükséges adni. Mindez nagyban függ attól, hogy jól felkészült szakemberek dolgoznak-e az állami, önkormányzati, civil vagy egyházi szervezeteknél, és megfelelő módszereket alkalmaznak-e a segítségnyújtás során.

Fontos, hogy adottak legyenek a működés feltételei a hatékony együttműködéshez, illetve a készségek és tudások megosztásának csatornái elérhetőek legyenek az együttműködésben érintett szereplők között, illetve, hogy önkéntesek és a helyi közösség tagjai is bevonhatóak legyenek a döntéshozatali folyamatba. A családokkal / ellátottakkal való partneri együttműködés terén alapvető elvárás, hogy a szakemberek elkötelezettek legyenek a segítség irányába, és ez ne csak elvi, hanem gyakorlati szintű elköteleződés legyen. Mindez feltételezi, hogy a szakember törekszik a családi rendszer megismerésére (és ez számos eseten igaz a fogyatékosággal élőkre is, hiszen sokszor körülöttük is van család), a családi dinamika megértésére, rendszerezi a kapott információkat, azonosítja a változáshoz szükséges magatartási formákat, erősségekre épít, az előrelépéseket és általában az együttműködés menetét értékeli a családdal. A hatékony együttműködés leginkább akkor tud megvalósulni, ha a családoknak van választása, és képesek saját sorsukról dönteni, ehhez elengedhetetlen, hogy meghalljuk, mit is szeretnének, mi az ő kívánalmuk. Abban kell a szakembernek a családot, érintettet segíteni, hogy felismerjék a haladást, ez azt is jelenti, hogy a szakember pedig támogatóan, megerősítő jelleggel elismeri azt.

Az együttműködések kialakításához és hatékony működtetéséhez nagy szükség van a családközpontú megközelítésre, ahol a problémák azonosítása és kiértékelése az egész családra összpontosít, épít a család korábbi tapasztalataira, tiszteletben tartja a család kultúráját és etnikai hátterét. A családközpontú felmérés segít a családoknak azonosítani erősségeiket, szükségleteiket és a rendelkezésre álló erőforrásaikat. Hozzájárul egy olyan cselekvési terv kidolgozásához, mely

segíti a családot a biztonság, az állandóság és a jólét megteremtésében és fenntartásában. A családközpontú terv készítése a garanciája annak, hogy minden érintett szükséglete egyaránt fontos és kielégítésre kerül. A családközpontú esetkezelés magában foglalja a tervezést, együttműködést és kooperációt más szolgáltatókkal, a társágzatok képviselőivel. A szociális munkás széles körű feladatokat lát el, az alapvető szükségletek kielégítésében való közreműködésen túl segíti a szülői szerepek megerősítését, hozzájárul a gyermek fejlesztéséhez, általában az ún. „életkészségek” megerősítésben, konfliktus esetén mediál a családtagok között, segít a szupportív kapcsolatok kiépítésében és megerősítésében akár más szülővel, vagy a kiterjedt családdal és a helyi közösség tagjaival.

Szülőség támogatása, mentorálás

A nemzetközi diskurzusban nagy hangsúly helyeződik a szülőség támogatására nemcsak a szolgáltatásnyújtás (családközpontú esetkezelés) folyamatában, hanem akár célzott programok vagy szülői tréningek keretében is. A szülőpár mindkét tagjának a bevonása nélkülözhetetlen, az apával és az anyával való együttes és külön történő beszélgetés is fontos lehet az információk hatékony kezelése érdekében. Az együttes beszélgetéseknek az a célja, hogy a szakember a kettejük közötti interakciót is megfigyelhesse, amely kihatással van a gyermekkel való kapcsolatukra is. A szülők és a gyermek meghallgatása mellett a családon belüli, különösen a gyermek és a szülei közötti interakciók megfigyelés is fontos, hiszen mind az erősségeket, mind a család és az egyes tagok sebezhetőségét jobban megvilágítja.

A gyermekvédelem kontextusában a szülőség megítélésénél, a szülői kapacitások mérlegelésénél figyelembe kell venni, hogy a gyermek biztonságban van-e a családban, szükséges-e a családból való kiemelés, hogyan tervezhető a hazagondozás, illetve amennyiben szakellátásban kell élnie, a kapcsolattartás hogyan erősíthető.

Összességében elmondható, hogy a gyermekek és fiatalok, valamint a fogyatékossgal élők gondozása és védelme a gyakorlatban magában foglalja a kliensek igényeinek kiterjedt felmérését, a különböző programok megtervezését és gyakorlatba való bevezetését, integrálva a fejlesztést célzó, prevencióra épülő vagy terápiás célú tevékenységeket, a tudás és az alkalmazott módszerek fejlesztését, de ide tartozik a gondozással kapcsolatos tevékenységek adminisztrálása, szupervízió ellátása, oktatási és kutatási feladatok, valamint az érdekképviseleti tevékenység biztosítása is. Mindezen komplex tevékenységek etikus szakmai magatartását követelnek meg a gyermekekkel és családjaikkal, illetve a fogyatékossgal élőkkel együtt dolgozó, vagy velük az esetvitel kapcsán kapcsolatba kerülő szakemberektől.

A gyermekvédelem keretében, a gyermeki jogok széles körű érvényesítése érdekében az érdekképviselő ellátása kiemelten fontos feladat a gyermekek jól-létéért és védelméért felelős szakemberek munkájában is, ami nem csak a Gyermekjogi Egyezmény pontjainak az ismeretét jelenti, hanem azt is, hogy az egyes intervenciók során azonosítani tudják a gyermekek, fiatalok és családok jogait, fellépnek a rossz bánásmód, kizsákmányolás és az abúzus minden formája ellen, ide értve az intézményi és rendszerszintű abúzust is. A gyermekközpontú, családra fókuszáló beavatkozásnak az alábbi ismérvei vannak: erősségre épít, részvétel alapú, őszinte és kétirányú kommunikációra épül, minden nemű diszkriminációtól mentes, számba veszi a kulturális különbségeket, partneri együttműködés van a gyermek, családja és a támogató szolgáltatásokat nyújtó szervezetek között.

A szolgáltatás-fejlesztésnél a szociális munkások lobbitevékenysége is nagyon fontos a szűkös támogatási formák ellenére vagy éppen amiatt, ezért is fontos az eredmények folyamatos közvetítése a döntéshozók felé, hogy világos legyen számukra, hogy milyen szükségletekre képesek reagálni a szolgáltatók és melyek azok a problémák, amelyek megoldására másfajta támogatási formákra vagy megközelítésekre van szükség.

A gyermekvédelemben a családok elszegényedésének csökkentése, hajléktalanná válásának megelőzése és a gyermekek egészséges fejlődése érdekében a komplex támogatási igénnyel rendelkező családok esetében nagyon fontos a korai és intenzív segítségnyújtás. A gyermekek életésélyeinek növelése, melyben a család is fontos szereplő, nemcsak finanszírozási kérdés, hanem morális kötelezettség is.